



РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ГРАЂЕВИНАРСТВА, САОБРАЋАЈА И ИНФРАСТРУКТУРЕ

**ИЗВЕШТАЈ О СТРАТЕШКОЈ ПРОЦЕНИ УТИЦАЈА
ПРОСТОРНОГ ПЛАНА ПОДРУЧЈА ПОСЕБНЕ НАМЕНЕ
СЛИВА АКУМУЛАЦИЈЕ „ПРВОНЕК“ НА ЖИВОТНУ
СРЕДИНУ**



ИНСТИТУТ ЗА АРХИТЕКТУРУ И УРБАНИЗАМ СРБИЈЕ
INSTITUTE OF ARCHITECTURE AND URBAN & SPATIAL PLANNING OF SERBIA
Булевар краља Александра 73/II, Београд, тел. 3370-091, факс: 3370-203.

Београд, фебруар 2018. године

НАЗИВ: ИЗВЕШТАЈ О СТРАТЕШКОЈ ПРОЦЕНИ
УТИЦАЈА ПРОСТОРНОГ ПЛАНА ПОДРУЧЈА
ПОСЕБНЕ НАМЕНЕ СЛИВА АКУМУЛАЦИЈЕ
„ПРВОНЕК“ НА ЖИВОТНУ СРЕДИНУ

НОСИЛАЦ ИЗРАДЕ: Министарство грађевинарства, саобраћаја и
инфраструктуре

НАРУЧИЛАЦ: Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде
– Републичка Дирекција за воде

**НОСИЛАЦ ИЗРАДЕ
СТРАТЕШКЕ ПРОЦЕНЕ:** Институт за архитектуру и урбанизам Србије
Булевар краља Александра 73/II
11000 Београд

Директор: др Саша Милијић, д.п.п.

**РУКОВОДИЛАЦ ИЗРАДЕ
СТРАТЕШКЕ ПРОЦЕНЕ:** др Марина Ненковић-Ризнић, д.п.п.

**ЧЛАНОВИ СИНТЕЗНОГ
ТИМА:** др Бошко Јосимовић, д.п.п.
др Никола Крунић, д.п.п.
МА Љубиша Безбрадица, д. и. ш.

САДРЖАЈ

| | |
|---|----|
| УВОДНЕ НАПОМЕНЕ | 5 |
| 1. ПОЛАЗНЕ ОСНОВЕ СТРАТЕШКЕ ПРОЦЕНЕ | 7 |
| 1.1 Преглед предмета, садржаја и циљева Плана и односа према другим планским документима..... | 7 |
| 1.1.1 Предмет Просторног плана..... | 7 |
| 1.1.2 Садржај Просторног плана..... | 9 |
| 1.1.3 Циљеви заштите, развоја и уређења у Просторном плану..... | 9 |
| 1.1.4 Однос према другим документима - стратегијама, плановима и програмима..... | 12 |
| 1.2 Стање и фактори природе и животне средине на планском подручју и елементи животне средине за које постоји могућност да буду угрожени..... | 13 |
| 1.2.1 Стање и фактори природе и животне средине..... | 13 |
| 1.2.2 Елементи животне средине за које постоји могућност да буду изложени утицају..... | 22 |
| 1.2.3 Разматрана питања и проблеми заштите животне средине у Плану и разлози за изостављање одређених питања из поступка СПУ..... | 22 |
| 1.2.4 Претходне консултације са заинтересованим органима и организацијама..... | 27 |
| 2. ОПШТИ И ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ СТРАТЕШКЕ ПРОЦЕНЕ И ИЗБОР ИНДИКАТОРА | 29 |
| 2.1 Општи циљеви стратешке процене..... | 29 |
| 2.2 Посебни циљеви стратешке процене..... | 29 |
| 2.3 Избор индикатора..... | 29 |
| 3. ПРОЦЕНА МОГУЋИХ УТИЦАЈА НА ЖИВОТНУ СРЕДИНУ | 32 |
| 3.1 Процена утицаја варијантних решења..... | 33 |
| 3.2 Евалуација карактеристика и значаја утицаја планских решења..... | 33 |
| 3.3 Резиме значајних утицаја плана..... | 40 |
| 3.4 Кумулативни и синергетски ефекти..... | 40 |
| 3.5 Опис мера за предупређење и смањење негативних и повећање позитивних утицаја на животну средину..... | 41 |
| 3.5.1 Опште мере заштите..... | 41 |
| 3.5.2 Мере за праћење стања животне средине..... | 42 |
| 4. СМЕРНИЦЕ ЗА ИЗРАДУ ПРОЦЕНА УТИЦАЈА НА НИЖИМ ХИЈЕРАРХИЈСКИМ НИВОИМА | 44 |
| 5. ПРОГРАМ ПРАЋЕЊА СТАЊА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ У ТОКУ СПРОВОЂЕЊА ПЛАНА | 45 |
| 5.1. Опис циљева плана..... | 45 |
| 5.2. Индикатори за праћење стања животне средине..... | 46 |
| 5.2.1 Мониторинг систем за контролу квалитета вода..... | 46 |
| 5.2.2 Мониторинг систем за контролу квалитета ваздуха..... | 48 |
| 5.2.3 Мониторинг систем за контролу квалитета земљишта..... | 48 |

| | |
|---|-----------|
| 5.2.4 Мониторинг емисије..... | 49 |
| 5.2.5 Мониторинг буке..... | 50 |
| 5.2.6 Мониторинг природних вредности..... | 50 |
| 5.3 Права и обавезе надлежних органа..... | 50 |
| 6. ПРИКАЗ КОРИШЋЕНЕ МЕТОДОЛОГИЈЕ И ТЕШКОЋЕ У ИЗРАДИ СТРАТЕШКЕ ПРОЦЕНЕ..... | 52 |
| 6.1. Методологија за израду стратешке процене..... | 52 |
| 6.2. Тешкоће при изради стратешке процене..... | 54 |
| 7. ПРИКАЗ НАЧИНА ОДЛУЧИВАЊА..... | 55 |
| 8. ПРИКАЗ ЗАКЉУЧАКА ИЗВЕШТАЈА О СТРАТЕШКОЈ ПРОЦЕНИ УТИЦАЈА НА ЖИВОТНУ СРЕДИНУ..... | 56 |

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Извештај о стратешкој процени утицаја Просторног плана подручја посебне намене слива акумулације „Првонек“ на животну средину (у даљем тексту: Стратешка процена), припремљен је на основу Одлуке о изради Стратешке процене утицаја Просторног плана подручја посебне намене слива акумулације „Првонек“ на животну средину („Службени гласник РС”, број 5/17) и Одлуке о изради Просторног плана подручја посебне намене слива акумулације „Првонек” („Службени гласник РС”, број 17/17).

Стратешка процена развојних планова и програма ради се на основу Закона о Стратешкој процени утицаја на животну средину ("Службени гласник РС", број 135/04 и 88/10 - у даљем тексту Закон). Закон је резултат хармонизације закона са легислативом ЕУ у области животне средине. Законом су директно примењене одредбе Директиве ЕУ 2001/42/ЕС (The Strategic Environmental Assessment Directive - European Directive 2001/42/EC on the assessment of the effects of certain plans and programmes on the environment), и утврђена обавеза израде стратешке процене утицаја планских докумената на животну средину према одређеним критеријумима, релевантним у области заштите животне средине, природних и културних вредности и заштите квалитета живота становника. Поред тога, ова Стратешка процена усклађена је са Законом о планирању и изградњи („Службени гласник РС“ бр. 72/09, 81/09, 64/10, 24/11, 121/12, 42/13-УС, 50/13-УС, 98/13-УС, 132/14 и 145/14), Правилником о садржини, начину и поступку израде докумената просторног и урбанистичког планирања („Службени гласник РС“, бр. 64/15), Законом о водама („Службени гласник РС“, 30/2010, 93/2012 и 101/2016), Законом о заштити животне средине („Службени гласник РС“, број 135/04, 36/09 и 72/09 – 43/11 - Уставни суд), Законом о заштити природе („Службени гласник РС“, број 36/09, 88/10, 91/10 и 14/2016), одредбама Закона о Просторном плану Републике Србије („Службени гласник РС“, 88/10), Уредбом о утврђивању Водопривредне основе Републике Србије („Службени гласник РС“, број 11/02), и другим актуелним одлукама и стратегијама Владе Републике Србије као и другим нормативним актима и документима који се односе на проблематику из предмета Стратешке процене.

Стратешка процена утицаја на животну средину (СПУ) јесте вредновање потенцијално значајних утицаја планова и програма на животну средину и одређивање мера превенције, минимизације, ублажавања, ремедијације или компензације штетних утицаја на животну средину и здравље људи. Применом СПУ у планирању, отвара се простор за сагледавање насталих промена у простору и уважавање потреба предметне средине. У оквиру ње се све планом предвиђене активности критички разматрају са становишта утицаја на животну средину, након чега се доноси одлука да ли ће се приступити реализацији плана и под којим условима, или ће се одустати од планираних активности.

СПУ интегрише социјално–економске и био–физичке сегменте животне средине, повезује, анализира и процењује активности различитих интересних сфера и усмерава политику, план или програм ка решењима која су, пре свега од интереса за животну средину. То је инструмент који помаже да се приликом доношења одлука у просторном планирању интегришу циљеви и принципи одрживог развоја, уважавајући при томе потребу да се избегну или ограниче негативни утицаји на животну средину, на здравље и друштвено-економски статус становништва. Значај СПУ огледа се у томе што:

- укључује аспект одрживог развоја бавећи се узроцима еколошких проблема на њиховом извору,
- обрађује питања и утицаје ширег значаја, који се не могу поделити на пројекте, на пример - кумулативни и социјални ефекти,
- помаже да се провери повољност различитих варијанти развојних концепата,
- избегава ограничења која се појављују када се врши процена утицаја на животну средину већ дефинисаног пројекта.

- обезбеђује локациону компатибилност планираних решења са аспекта животне средине,
- утврђује одговарајући контекст за анализу утицаја конкретних пројеката, укључујући и претходну идентификацију проблема и утицаја који заслужују детаљније истраживање, итд.

СПУ се ради у циљу обезбеђивања заштите животне средине и унапређивања одрживог развоја интегрисањем основних начела заштите животне средине у поступак припреме и усвајања планова. Израда СПУ обухвата «припрему извештаја о стању животне средине, спровођење поступка консултација, усвајање извештаја и резултата консултација у поступку одлучивања и доношења или усвајања одређених планова и програма, као и пружање информација и података о донетој одлуци (Закон о СПУ).

Према члану 6. Закона, критеријуми за утврђивање могућности значајних утицаја на животну средину планова и доношење одлуке о изради СПУ садржани су у Прилогу I. Ови критеријуми заснивају се на: (1) Карактеристикама плана и (2) Карактеристикама утицаја. За доношење одлуке о изради и обухвату СПУ, уз примену осталих критеријума, посебно је важна идентификација проблема заштите животне средине планског подручја и могућност утицаја плана на њене основне чиниоце.

Стратешка процена урађена је у потпуности у складу са Елаборатом о зонама саниране заштите акумулације „Првонек“ (Обрађивач Институт за водопривреду „Јарослав Черни“) из 2015. године, који је реализован на захтев Јавног предузећа ВОДОВОД- Врање.

1. ПОЛАЗНЕ ОСНОВЕ СТРАТЕШКЕ ПРОЦЕНЕ

Према члану 13. Закона о стратешкој процени полазне основе стратешке процене обухватају:

- кратак преглед садржаја и циљева плана и односа са другим плановима и програмима,
- преглед постојећег стања и квалитета животне средине на подручју на које се извештај односи,
- карактеристике животне средине у областима за које постоји могућност да буду изложене значајном утицају,
- разматрана питања и проблеме заштите животне средине у плану и приказ разлога за изостављање одређених питања и проблема из поступка процене,
- приказ припремљених варијантних решења која се односе на заштиту животне средине у плану и програму, укључујући варијантно решење нереализовања плана и најповољније варијантно решење са становишта заштите животне средине,
- резултате претходних консултација са заинтересованим органима и организацијама битне са становишта циљева и процене могућих утицаја стратешке процене.

Све наведене ставке обухваћене су у овом поглављу, изузев приказа и евалуације варијантних решења која су обрађена у поглављу 3. стратешке процене.

1.1 Преглед предмета, садржаја и циљева Плана и односа према другим планским документима

1.1.1 Предмет Просторног плана

Подручје Просторног плана налази се у југоисточној Србији, припада регији Јужно Поморавље и обухвата слив Бањске реке узводно од бране акумулације „Првонек”, површине око 86 km² и вансливне делове припадајућих катастарских општина, површине око 28 km². Подручје је планинско, а више од 65% његове површине је на надморским висинама већим од 1000 m. Средња надморска висина слива је око 1100 m. Терен се уздиже од запада према истоку где на издвојеним планинским врховима и огранцима Бесне кобиле и Дуката достиже 1800 m н.в. Висине северног и јужног развођа Бањске реке крећу се од 1000 до 1500 m н.в., док је источно развође на висинама од 1450 до 1800 m н.в. Висинска диференцираност подручја је велика и између корита Бањске реке код бране (540 m н.в.) и врха Чука плоче (1806 m н.в.) износи преко 1260 m. Терен је дисециран густим долинским мрежама сталних и периодских притока Бањске реке и флувио-денудационих ерозивних облика (јаруга и вододерина). Нагиби терена су претежно стрми, а више од половине подручја је са падом 20-35°. Средњи нагиб терена у сливу износи око 35%. Основни ток Бањске реке је кратак (око 12 km), а слив је под значајним нагибом (34%) тако да се спољни утицаји веома брзо преносе у речни ток.

Непосредни предмет Просторног плана представљају водни објекти изворишта водоснабдевања „Првонек“ - брана и акумулација. Просторни план ће се директно спроводити издавањем локацијских услова (за зону I заштите), односно садржаће регулациону разраду за зону I заштите изворишта водоснабдевања акумулације „Првонек“.

Границом подручја Просторног плана обухваћене су целе катастарске општине Сливница, Првонек, Стара Брезовица, Корбул, Црни Врх, Стари Глог и Бабина Пољана, све на подручју града Врања, укупне површине од око 114 km². Граница Просторног плана пружа се спољним границама наведених катастарских општина.

Слив акумулације „Првонек“, укупне површине од око 86 km² обухвата делове наведених катастарских општина, док вансливне површине обухватају мањи део подручја Просторног плана (око 28 km²) у катастарским општинама Црни Врх, Сливница, Првонек и Стара Брезовица.

Доношењем Просторног плана обезбедиће се: заштита и уређење сливног подручја; унапређење инфраструктурне и комуналне опремљености; унапређење квалитета живљења локалног становништва стимулацијом постојећих и развојем нових делатности, у првом реду туризма и алтернативне сеоске економије, уз одговарајуће компензације, како за њихову реализацију, тако и за спровођење мера заштите простора и изворишта вода; задовољење спортско-рекреативних потреба урбаног становништва из окружења, и смернице за институционално-организациону и управно-контролну подршку коришћењу и заштити акумулације.

У начину коришћења простора на планском подручју доминирају шуме (шумско земљиште) и други вегетацијом обрасли терени са око 85 km^2 (75%), затим ливаде и пашњаци (пољопривредно земљиште) са око 28 km^2 (24%), водно земљиште које заузима око $0,7 \text{ km}^2$ (мање од 0,7%), док најмању површину заузимају насеља и други антропогено измењени терени у функцији насеља и инфраструктуре са око $0,3 \text{ km}^2$ (мање од 0,3%).

У обухвату Просторног плана налазе се делови шест (статистичких) насеља са око 276 становника (према подацима Пописа 2011. године), просечне старости око 63 године. У сливу, као и у предложеном обухвату Просторног плана нема већих градских насеља нити значајнијих урбаних центара.

Систем за снабдевање водом „Првонек“ се састоји од следећих водних објеката: а) насута камена брана са висином надземног дела тела бране од 78 m; б) акумулација (укупне запремине $21,1 \times 10^6 \text{ m}^3$ са површином језера од око $0,75 \text{ km}^2$ при највишем нивоу воде у акумулацији од 617,7 мнв, која уједно представља и коту максималног успора, в) гравитационог цевовода сирове воде пречника 600-800 mm у дужини од 12 km, г) постројења за пречишћавање сирове воде на локацији Кумаревска чука, капацитета 550 l/s, и д) дистрибутивне разводне мреже са резервоарима и црпним станицама за потискивање воде ка потрошачима.

Акумулација „Првонек“ је вишенаменска и поред основне функције водоснабдевања има и туристичко-рекреативну функцију, функцију заштите од поплава, задржавања наноса, оплемењивање малих вода, производњу електричне енергије и др.

Брана "Првонек" се налази на Бањској реци, десној притоци Јужне Мораве. Преградно место се налази око 9 km од ушћа у Јужну Мораву, на локалитету села Првонек. Акумулацију "Првонек" прихрањују воде Бањске реке и Градашнице. Бањска река је типичан планински водоток који дренира воде са западних падина Бесне Кобиле. Акумулација је формирана приближно на средини речног тока, са запремином од око 20 милиона m^3 .

Кота мртвог простора је 580,00 мнв, а одговарајућа запремина акумулације $3,75 \times 10^6 \text{ m}^3$, предвиђена за прихватање наноса у току 50 година.

Преградну конструкцију чини насута камена брана са косим централним глиненим језгром у склопу тела бране. Узводно и низводно потпорно тело бране је од каменог набачаја са потребним филтарским зонама. Оса бране је права линија. Узводно потпорно тело је од гранодиорита, нагиба 1:1,7, фундирано на стени. Низводно потпорно тело изведено је од комбинације гранодиорита и шкриљаца, генералног нагиба 1:1,7. Преко круне бране, изграђена је саобраћајница ширине 6 m према командно контролном центру и кули водозахвата. У периоду од 2010. до 2011. године, у складу са политиком постицања производње електричне енергије и коришћења обновљивих извора енергије, на брани је изграђена и пуштена у рад МХЕ „Првонек“.

Посебна намена подручја Просторног плана која је кључна за утврђивање планских решења јесте коришћење хидропотенцијала у сливу акумулације „Првонек“, која представља део изворишта од

регионалног значаја за снабдевање насеља водом и за интегрално коришћење, уређење и заштиту вода Републике Србије

1.1.2 Садржај Просторног плана

У изради ППППН и овог Извештаја о стратешкој процени примењен је приступ интегралног и континуалног планирања са нагласком на тражењу мере одрживости кроз интеграцију циљева и потреба заштите природних вредности – слива акумулације „Првонек“ и животне средине, квалитета живота становника и друштвено-економског развоја.

Као кључни развојни ослонци разматрани су одрживо коришћење природних и створених ресурса, дугорочна обнова и развој људских ресурса, просторно функционална интегрисаност, а акценат је стављен на заштиту вода сливног подручја акумулације "Првонек".

Садржај Плана у потпуности је усклађен са легислативом и садржи све елементе прописане Правилником о садржини, начину и поступку израде докумената просторног и урбанистичког планирања („Службени гласник РС“, бр. 64/2015).

1.1.3 Циљеви заштите, развоја и уређења у Просторном плану

Основни циљ израде Просторног плана је дефинисање планског основа за дугорочно обезбеђен висок квалитет воде у сливу акумулације „Првонек“, поуздано водоснабдевање корисника на подручју града Врања и низводних насеља у окружењу, као и одрживи развој обухваћеног подручја и локалних заједница.

Имајући у виду препоруке и стандарде Европске уније у погледу одрживог развоја у области политике вода¹ и заштићеним подручјима², утврђују се следећи *општи циљеви* заштите, уређења и одрживог развоја планског подручја:

1. Примена мера организације, уређења и режимима коришћења простора у функцији заштите слива акумулације;
2. Одрживо коришћење водних ресурса, обезбеђење трајне и интегрисане заштите и унапређења квалитета вода, успостављање система мониторинга и контроле воде;
3. Очување и обезбеђење простора за функционисање, реконструкцију и изградњу водопривредне инфраструктуре и објеката;
4. Успостављање зона санитарне заштите изворишта и доследна примена режима заштите, коришћења и уређења простора, уз ефикаснију контролу коришћења и изградње простора у сливу;
5. Заштита и очување природних вредности, односно интегритета, лепоте и разноликости предела;
6. Стварање услова за одмор, рекреацију и едукацију посетилаца о природним и културним вредностима подручја, организовањем садржајно заокружене туристичко-рекреативне понуде усклађене са режимима заштите изворишта и интегрисане у понуду примарне туристичке дестинације Јужне Србије (Бесна Кобила, Власинско језеро).

Оперативни циљеви *заштите и коришћења вода и развоја водопривредне инфраструктуре* су:

- заштита слива изворишта водоснабдевања Првонек применом мера уређења и заштите простора;

¹ Directive of the European Parliament and of the Council 2000/60/EC – Establishing Framework for Community Action in the Field of Water Policy.

² „Европска повеља за одрживи туризам у заштићеним подручјима“, „Европске перспективе просторног планирања“, смернице Међународне уније за заштиту природе, Светске туристичке организације и Програма Уједињених нација за животну средину и др.

- контрола квалитета воде у акумулацији трајним обезбеђењем I и I/II класе квалитета свих водотока у сливу и притокама;
- снабдевање водом града Врања и осталих насеља, са обезбеђењеношћу већом од 97%, уз обавезност испоруке воде од бар 70% у односу на тражене количине и у периодима неопходних редукција (уз обавезу да губици у мрежи не прелазе 15÷18%);
- повећање поузданости локалних водовода за снабдевање села и заштита локалних изворишта;
- уређење водних режима и заштита од поплава у долини Бањске реке од $Q_{vv2\%}$, тј. од педесетогодишњих великих вода;
- остваривање пуне еколошке заштите водотока испуштањем минималног одрживог протока воде из акумулације;
- санитарно уређење објеката који се налазе у сливу акумулације Првонек;
- антиерозиона заштита слива применом биолошких мера заштите (пошумљавање, мелиорација пашњака) и техничких мера (реализацијом планираних радова на заштити акумулације од еутрофикације).

Оперативни циљеви **заштите природе, природних вредности и предела** су:

- идентификација станишта од значаја за заштиту европске дивље флоре и фауне по програму NATURA 2000;
- очување и одржање разноврсности дивље флоре и фауне и њено повећање реинтродукцијом несталих аутохтоних врста животиња и биљака;
- очување станишта, јачање, бројчано снажење и просторно ширење популације ретких, угрожених и критично угрожених (на ивици опстанка) биљних и животињских врста;
- очување, презентација и одрживо коришћење места, природних објеката и појава који својим обележјима представљају истакнуте, ретке и привлачне вредности гео-наслеђа;
- очување разноврсности предела.

Оперативни циљеви **коришћења и заштите природних ресурса** су:

- уређење и газдовање пољопривредним и шумским земљиштем према режимима и условима заштите изворишта;
- побољшање општих услова живљења на селу унапређивањем производње (органске, тј. биолошке или еколошке) хране, прераде и пласмана традиционалних пољопривредно-прехрамбених производа, препознатљивог географског порекла и квалитета, у садејству са развојем туризма, домаће радности, занатства и трговине, обновом и уређењем села;
- заштита, очување и унапређење стања шума и шумске инфраструктуре на подручју слива;
- вишенаменско рекреативно коришћење укупних потенцијала шумског подручја;
- превентивна заштита шума од различитих угрожавајућих фактора, а нарочито од пожара;
- заштита дивљачи, постизање оптималне бројности и густине популације; одржавање прописаног статуса, односно режима заштите ловостајем, и трајно заштићених врста дивљачи.

Оперативни циљеви **развоја пољопривреде и руралних подручја** су:

- континуално побољшавање економских, социјалних и еколошких услова живљења на селу, ради обезбеђивања прехрамбене сигурности у условима посебне намене планског подручја.
- повећање обима и конкурентности пољопривредне производње у складу са географским специфичностима подручја;
- побољшање стања животне средине и природних предела применом одговарајућих агроколошких мера;
- повећање запослености сеоског становништва (обезбеђивањем подршке пољопривредним газдинствима и другим актерима руралне економије).

Оперативни циљеви *развоја привреде и туризма* су:

- заштита егзистенцијалних интереса локалног становништва обезбеђењем допунских и алтернативних извора прихода становништва у туризму, услугама и другим економским активностима и повећање доступности и уређености простора;
- подршка развоју мултифункционалне пољопривреде засноване на традиционалној производњи високовредних локалних производа и пружању агроеколошких услуга; повећање физичког обима укупне и тржишне сточарске производње, аутохтоних врста коштичавог и бобичавог воћа, лековитог и ароматичног биља, шумских плодова и др;
- едукација становништва у области алтернативне сеоске економије, туристичке делатности (култура становања, неговање пејсажа и окућнице, кулинарство, маркетинг, комуникација, културни амбијент и сл), заштите изворишта вода;
- развој интегрисане туристичке понуде подручја усклађене с режимима и мерама заштите квалитета воде;
- стварање услова за задовољавање целогодишње, првенствено излетничке тражње урбаног становништва ближих већих градских и општинских центара, за специјализованим спортско-рекреативним активностима и садржајима понуде у простору;
- побољшање ефикасности управљања развојем туризма, приоритетно координацијом активности и усклађивањем интереса заштите акумулације и природе и развоја туризма и др.

Оперативни циљеви *развоја становништва, мреже насеља и социјалног развоја* су:

- унапређење објеката јавних служби и комуналне инфраструктуре;
- побољшање квалитета међунасељске саобраћајне повезаности на планском подручју;
- контролисана изградња у зонама санитарне заштите изворишта водоснабдевања.
- подизање нивоа социо-економске и комуналне опремљености и побољшање квалитета живљења у свим деловима насеља на планском подручју;
- унапређење, диверзификација и модернизација услужних и јачање примарних делатности које ће водити ка јачању економског просперитета становништва и конкурентности локалних производа;
- повећање доступности услуга примарне здравствене заштите;
- интегрисано пружање услуга здравствене и социјалне заштите;
- даљи развој и проширење мреже услуга месних канцеларија на планском подручју.
- подизање нивоа социо-економске и комуналне опремљености и побољшање квалитета живљења у свим деловима насеља на планском подручју;
- унапређење, диверзификација и модернизација услужних и јачање примарних делатности које ће водити ка јачању економског просперитета становништва и конкурентности локалних производа;
- повећање доступности услуга примарне здравствене заштите;
- интегрисано пружање услуга здравствене и социјалне заштите;
- даљи развој и проширење мреже услуга месних канцеларија на планском подручју.

Оперативни циљеви *развоја саобраћајне, енергетске инфраструктуре, електронских комуникација и комуналне инфраструктуре* су:

- унапређење саобраћајне инфраструктуре и повећања квалитета јавних општинских путева;
- развој рекреативне инфраструктуре у функцији туризма (бицикличких, пешачких, риболовних стаза и др);
- обезбеђење довољног, сигурног, квалитетног и економичног снабдевања електричном енергијом свих потрошача;
- реализација електронских комуникација и информационог система у функцији акумулације;

- затварање и санација постојећих депонија и рекултивација земљишта уз усмеравање отпада ка трансфер станици (ван сливног подручја), односно ка регионалној санитарној депонији;
- установљивање децентрализованог система управљања отпадом у сеоским насељима системом мобилних центара.

Оперативни циљеви *заштите животне средине* су:

- утврђивање и спровођење система мера за забрану и ограничавање активности у сливу које неповољно утичу на квалитет вода;
- утврђивање система мера на управљању ризиком од удеса са учешћем опасних, отровних и штетних материја;
- успостављање система контролисаног и санитарно безбедног прикупљања и пречишћавања отпадних (комуналних, стајских и атмосферских) вода, складиштења и примене стајњака, употребе минералних ђубрива и хемијских средстава у пољопривреди;
- организовано и ефикасно прикупљање и евакуација чврстог отпада и санација дивљих депонија;
- успостављање система мониторинга квалитета животне средине, посебно праћења и систематског мониторинга квантитативних и квалитативних карактеристика вода у акумулацији „Првонек“, притокама и на извориштима локалног водоснабдевања;
- израда и одржавање интегралног катастра загађивача на територији слива;
- побољшање информисања и примарна едукација становништва и посетилаца о заштити акумулације и животне средине.

1.1.4 Однос према другим документима - стратегијама, плановима и програмима

Законом о Просторном плану Републике Србије од 2010. до 2020. године („Службени гласник РС”, број 88/10), утврђено је да се извориште за снабдевање водом „Првонек“ налази у оквиру Врањско-пчињског подсистема, односно Горње-јужноморавско регионалном систему водоснабдевања, као и да је израда Просторног плана подручја посебне намене слива акумулације сврстана у приоритетне планске документе за доношење.

Уредбом о утврђивању Регионалног просторног плана општина Јужног поморавља („Службени гласник РС”, број 83/10) и *Стратегијом о управљању водама на територији Републике Србије до 2034. године* („Службени гласник РС”, број 3/17), а имајући у виду одредбе *Уредбе о утврђивању Водопривредне основе Републике Србије* („Службени гласник РС”, број 11/02), утврђено је да је акумулација „Првонек“ на Бањској реци кључно извориште/објекат Врањско-пчињског подсистема, у оквиру Горње-јужноморавског регионалног система водоснабдевања, да је ова вишенаменска акумулација првенствено у функцији снабдевања водом, као и да је предметно извориште за регионално снабдевање водом за пиће предвиђено да омогући дугорочно поуздано снабдевање водом становништва и индустрије града Врања и општине Бујановац. Укупне потребе за водом (високо квалитетне воде за домаћинства и индустрију) до 2021. године за град Врање износе $40,6 \times 10^6 \text{ m}^3/\text{год}$. Дефинисан је потребан обим антиерозивних радова у сливу акумулације „Првонек“ који обухватају 7.160 m^3 грађевинских и 1.223 ha биолошких.

Консултовани су и други развојни и плански документи: Просторни план подручја посебне намене слива акумулације „Првонек“ – концепт плана, 2012., Завод за урбанизам Врање, Елаборат о зонама санитарне заштите акумулације Првонек, 2015. Јавно предузеће „Водовод“ Врање, План генералне регулације Врањске Бање, ЈП Завод за урбанизам Врање, Просторни план града Врања, 2011, ЈП Завод за урбанизам Врање, Докторска дисертација „Процена потенцијалне ерозије земљишта примесном USLE и PESERA модела на подручју слива акумулације Првонек“, аутор Велјко Перовић, Шумарски факултет Универзитета у Београду, Статус акумулације Првонек у 2013. године, Агенција за заштиту животне средине.

1.2 Стање и фактори природе и животне средине на планском подручју и елементи животне средине за које постоји могућност да буду угрожени

1.2.1 Стање и фактори природе и животне средине

1) Хидрографске, хидролошке и водопривредне особености ширег подручја акумулације

Подручје Просторног плана налази се у југоисточној Србији, припада регији Јужно Поморавље и обухвата слив Бањске реке узводно од бране акумулације „Првонек”, површине око 86 km² и вансливне делове припадајућих катастарских општина, површине око 28 km². Подручје је планинско, а више од 65% његове површине је на надморским висинама већим од 1000 m. Средња надморска висина слива је око 1100 m. Терен се уздиже од запада према истоку где на издвојеним планинским врховима и огранцима Бесне кобиле и Дуката достиже 1800 m н.в. Висине северног и јужног развођа Бањске реке крећу се од 1000 до 1500 m н.в., док је источно развође на висинама од 1450 до 1800 m н.в. Висинска диференцираност подручја је велика и између корита Бањске реке код бране (540 m н.в.) и врха Чука плоче (1806 m н.в.) износи преко 1260 m. Терен је дисециран густим долинским мрежама сталних и периодских притока Бањске реке и флувио-денудационих ерозивних облика (јаруга и вододерина). Нагиби терена су претежно стрми а више од половине подручја је са падом 20-35°. Средњи нагиб терена у сливу износи око 35%.

Главни хидрографски објекти су Бањска река, десна притока Јужне Мораве код Врањске Бање, са средњим вишегодишњим протицајем на профилу бране око 400 l/s и акумулација „Првонек”, дужине 3,5 km, запремине 21,1 милион m³ и површине 75 ha при коти максималног успора (617,7 m н.в.), односно запремине 18,6 милиона m³ и површине 69 ha при коти нормалног успора (614 m н.в.). Годишње осцилације нивоа воде у периоду 2005-2015. године кретале су се до 25 m, са најнижим водостајем у јануару 2013. године (600,36 m н.в.) и највишим у јануару 2015. године (614,83 m н.в.), док је средњи водостај у том периоду износио 609.09 m н.в. Извориште Бањске реке, која се у горњем делу тока назива Голема река, налази се на југозападним и западним падинама огранака Бесне Кобиле и Дукат планине. Главни изворишни краци су потоци Базје, Воговарница и Пелариште а значајније низводне притоке су Црновршки поток, Самар, Рашевица, Црна река и Градашница са десне стране и Градешница, Глошки поток, Корбулски поток, Крша и Дрварник, са леве стране. На основу хидролошких мерења на ушћу Бањске реке у језеро у периоду 2011-2015. године, средњи протицај је износио око 325 l/s, са минимумом од 23 l/s у августу 2011. године и максимумом око 2060 l/s у априлу 2014. и фебруару и марту 2015. године. Средњи протицај Градашнице у том периоду износио је око 23 l/s, а кретао се у распону од 0 до око 250 l/s. Пројектовани минимални одрживи проток Бањске реке низводно од бране је 75 l/s. Елаборатом о зонама санитарне заштите утврђено је да би он у периоду октобар – март требао да буде 140l/s, а у периоду април-септембар 235 l/s.

Подземне воде су на највећем делу подручја представљене пукотинском издани која нешто значајније количине воде садржи у приповршинској кори распадања магматских и метаморфних стена, дебљине 5-20 m, које истичу дифузно или преко бројних извора мале издашности, ретко у максимуму јачим од 0,1 l/s. Многи извори су каптирани за водоснабдевање сеоских домаћинства а један број за јавне чесме. Речни седименти су без значаја у погледу капацитета издани и количина подземних вода.

Брана "Првонек" са акумулацијом је регионални вишенаменски водопривредни објекат, изграђен за потребе снабдевања водом становништва и индустрије града Врања, општине Бујановац (потенцијално и општине Прешево), затим производње електричне енергије, као и заштите од поплава и оплемењивање малих вода током неповољних хидролошких услова.

Преградно место камене-насуте бране је, сходно природним погодностима, лоцирано југозападно од Врања и Врањске бање, у оквиру катастарске општине Првонек. Акумулација бране се прихрањује примарно водама Бањске реке и Градашнице и низа сталних и повремених

токова са западних падина планине Бесна Кобила. Сливно подручје акумулације је површине 91.2 km², са укупном запремином од 18.6 m³ при коти нормалног успора од 614 mm. Пројектовани капацитет водозавхвата за снабдевање водом је 550 l/s. У складу са постојећим потребама за водом и видом снабдевања водом осталих општина Пчињске регије, са предметне акумулације воду користи само град Врање, у количини од 250-300 m³ /s. Пројектовани концепт водосистема "Првонек" заснива се на прикупљању и довођењу слободним падом акумулисаних вода до постројења за пречишћавање на брду у селу Турковац, затим њиховим кондиционирањем и дистрибуцијом воде за пиће ка конзумном подручју.

Слив бране Првонек лежи на надморској висини између 540 и 1806 mnm. Основни ток Бањске реке је кратак (око 12 km), а слив је под значајним нагибом (34%) тако да се спољни утицаји веома брзо преносе у речни ток.

Терен у сливу акумулације углавном је изграђен од палеозојских кристаластих шкриљаца, лискунских гнајсева, микашиста, амфиболита и амфиболијских шкриљаца, и у мањој мери од гранодиорита, кварцалатита и алувијона реке. Терен је шумовит, ненастањен.

Осматрање параметра квалитета воде у акумулацији прати се поред куле водозавхвата и то на три нивоа 613, 606 и 599 mnm. Систем за осматрање параметара квалитета воде се састоји од сонди за мерење параметара квалитета воде које су повезане на даталогер, на коме се бележе и скупљају подаци. Даталогер је интегрисан у систем аутоматског мерења, аквизиције, преноса и архивирања мерних података на брани "Првонек", чиме је омогућено континуирано, аутоматско праћење параметара квалитета воде (температура воде, РН вредност, електропроводљивост, редокс потенцијал, дубина, замућеност, растворени кисеоник).

На косинама акумулације у зони притока, се после поплава јавља локална ерозија, која не угрожава стабилно косина акумулације.

У зависности од хидрогеолошких карактеристика, у стенама на анализираном ширем подручју акумулације "Првонек" заступљена су два типа издани. Као доминантан издвојен је пукотински а затим и збијени тип издани формиран у оквиру алувијалних наслага Бањске реке. У крајњем југоисточном делу регистроване су стене које су према водопропусности сврстане у условно безводне делове. Збијени тип издани је слабо истражен и о филтрационим карактеристикама се веома мало зна. Генерално, алувијалне наслага мањих притока Јужне Мораве одликују се малом моћношћу, у просеку око 5 m. Вредности коефицијента филтрације су реда величине 10^{-4} - 10^{-5} m/s. Издан се прихрањује на рачун атмосферског талога и процеђивањем вода из дубљих издани, док су површински токови углавном у функцији пражњења исте. додатно пражњење се у мањој мери одвија и преко процеса евапотранспирације и испаравањем.

Пукотински тип издани везан је за кристаласте шкриљце (гнајсеви, микашисти, амфиболити, кварцити), магматске стене (гранодиорите и граните), као и за вулканогене андензитско - дацитске стене. Генерално, одликује се малом водоносношћу. Поједине зоне разматраног простора где је заступљена пукотинска издан, била је предмет детаљнијих хидрогеолошких истраживања, као што је случај у подручју Врањске Бање. На површини терена појављују се извори као места истицања вода акумулираних у оквиру пукотина. Појава извора карактеристичнија је за кристаласте шкриљце и гранодиорите а мање за стене вулканогеног комплекса. Издашност им је мала, углавном испод 0.1 l/s. Дубина до нивоа издани је променљива, од 5 m па до преко 20 m што зависи од морфологије терена. Прихрањивање се одвија углавном на рачун падавина.

Генерално, стенске масе заступљене у зони акумулацији су слабо водопропусне до условно водонепропусне, те у хидрогеолошком смислу представљају повољну средину за акумулирање вода. Шкриљци су у површинском делу испуцали, распаднути и измењени услед чега су задобили пукотинску порозност средње водопропусности у којој је формиран пукотински тип

издани. Дебљина распаднутих алтерисаних шкриљаца по оси бране, варира од око 15-20 m на левом боку и испод алувијалног наноса, до око 20-60 m на десном боку.

Деградација површинских стенских маса је најинтензивнија у зони од површине терена до 10 метара. Дубље су слабије измењени или компактни кристаласти шкриљци који се по хидрогеолошкој функцији могу сврстати у условно безводне делове терена. Будући да је цео простор око бране у основи изграђен од шкриљаца, на преградном месту се генерално одвија успорена водозамена подземних вода. Спорадично на десном боку заступљене су зоне са повећаном водопрпусношћу. У склопу истражних радова за потребе изградње акумулације и дефинисање хидрогеолошких карактеристика уже зоне бране, изведено је 12 структурно-пијезометарских бушотина. Поједини осматрачки објекти су опремљени даталогерима за мерење нивоа подземних вода и уврштени су у систем редовног мониторинга за потребе праћења рада акумулације.

2) Геоморфолошке карактеристике

Према геоморфолошкој карти Србије, на ширем подручју акумулације "Првонек" доминантно су заступљени следећи типови рељефа - морфолошки облици:

- Делувијално - пролувијални рељеф (подручја интензивног и умереног спирања и јаружања),
- Флувијални рељеф (алувијална раван),
- Крио - нивациони рељеф
- Активна и умирена клизишта.

Облици који карактеришу *делувијално-пролувијани* рељеф везани су за спирање и јаружање, на долинским странама брдско-планинског терена. Процеси су под утицајем повремених дифузних (линијских) токова. Интензитет процеса примарно зависи од литолошког састава терена, затим климе падавина, вегетације, нагиба терена, антропогених фактора, као и неотектонски покрета.

Облици *флувијалног рељефа* су везани за ерозионо-акумулационо деловање савремених речних токова. На истражном простору алувијална раван је издвојена у зони Јужне Мораве.

Крио-нивациони рељеф развијен је јужно и североисточно од акумулације (планина Беснакобила, насеље Крива Феја), тогом периода глацијације. Под утицајем промена температуре интензивира се разарање стена а неизменично замрзавање и одмрзавање тла на планинским падинама условљава и развој солифлукције (клижење тј. лагано спуштање растреситог покровног слоја низ падину).

Активна и умирена клизишта јављају се северозападно од акумулације, на долинским странама и падинама а припадају *колувијалном типу* рељефа.

Поред горе поменутих процеса који спадају у егзогене процесе у околини Врања и Врањске бање издвојени су и ендегени типови рељефа тј. релативно спуштен блок (раседне зоне). На ширем подручју истраживања акумулације "Првонек" издвојено је више геолошких јединица, различитих по старости и генези, од најстаријих предевонских метаморфита до најмлађих квартарних седимената.

У геолошкој грађи доминирају две групе стена. Западни део подручја (у атарима Првонека, Сливнице, Старе Брезовице и Корбула) углавном је изграђен од палеозојских метаморфита, највише лискунских гнајсева, мање микашиста и мусковит-хлоритских шкриљаца и сасвим мало амфиболита, кварцита и гранитоидних шкриљаца. Источни део подручја (у атарима Црног Врха, Бабине Пољане и Старог Глога) претежно изграђују гранитоидне стене интрузивног магматског тела, тзв. сурдуличког плутона терцијерне старости у коме се јављају пробоји,

односно дајкови кварцлатита и дацита. Речни нанос (шљункови и пескови) у долинама Бањске реке и већих притока, као и други квартарни седименти, незнатног су распрострањења

Најраспрострањенија категорија педолошког покривача, на преко 60% подручја, су ранкери који су представљени подтипом посмеђених ранкера, плитког хумусно-силикатног, песковито-иловастиг земљишта, дебљине до 30 cm, лаког механичког састава и подложног ерозији. Посмеђени ранкери јављају се у виду већег броја педосеквенци, у зависности од врсте стена, надморске висине и нагиба терена. У нижим деловима подручја, претежно на метаморфним стенама и мање на кварцлатитима, посмеђени ранкери су делимично развијени у варијанти дистричног камбисола, односно киселих смеђих земљишта. Такође, знатне површине су под регосол-ранкерима, плитким, слабо развијеним земљиштима насталим деградацијом шума и пашњака и ерозијом некадашњих ранкера. Другу велику категорију земљишта, на око 40% подручја, чине литосол-регосоли, комбинација скелетних неразвијених земљишта и иницијалних, слабо развијених земљишта, која се јављају претежно на стрним странама долинских падина и развођа. У погледу могућности коришћења, доминирају земљишта ниског бонитета (од шесте до осме бонитетне класе) са потпуном неподесношћу или веома озбиљним ограничењима коришћења за друге намене осим за сточарство (ливаде, пашњаци) и гајење шума, док је учешће земљишта средњег бонитета (од треће до пете бонитетне класе), погодних за ратарство и воћарство, знатно мање.

3) Природа, природне вредности и предео

Живи свет одликује се значајном специјском и екосистемском разноврсношћу заснованој првенствено на разноликости и специфичностима станишта планинских терена огранака Бесне кобиле и Дукат планине и релативном малом присуству човека, односно насеља и привредних делатности у клисурастима долинама притока Бањске реке. Флору подручја чини преко 600 врста васкуларних биљака, са присуством ендемичних, ретких и угрожених таксона. Главни природни вегетацијски облик, у погледу просторне заступљености, су шуме које су представљене лишћарским састојинама букве и храстова (китњак, мање цер и сладун), док вегетацију ливада, пашњака и местимичних камењарских станишта граде веома разноврсне зеластице биљне заједнице. Дивља фауна је представљена великим бројем врста птица (око 70 врста), значајним представницима херпето (око 12 врста гмизаваца и водоземаца) и сисарске фауне (око 35 врста, укључујући следе мишеве), као и ловном дивљачи. Водоакумулацију „Првонек” насељава неколико врста риба (бодорка, бандар, бабушка, смуђ, мрена), од којих је већина накнадно унета порибљавањем језера.

Према акту о условима заштите природе који је издао Завод за заштиту природе Србије, на подручју Просторног плана нема природних добара која сходно одредбама Закона о заштити природе („Службени гласник РС”, бр. 36/09, 88/10, 91/10-исправка и 14/16) имају статус заштићеног подручја, еколошки значајног подручја, подручја у поступку заштите или подручја евидентираног за заштиту.

Регионалним просторним планом општина Јужног Поморавља („Службени гласник РС”, број 83/10) и Просторним планом града Врања („Службени гласник града Врања”, број 13/11) идентификоване су основне вредности и потреба даљих истраживања и иницирана заштита подручја планине Бесна кобила чије оквирно утврђене границе обухватају део подручја овог просторног плана, на територији КО Бабина Пољана и КО Црни врх, површине **око 1773 ha**.

Досадашњим биолошким, шумарским и другим природњачким истраживањима ширег простора коме припада подручје Просторног плана нису утврђене односно евидентирани друге природне вредности у сливу акумулације „Првонек” осим прелиминарно установљених вредности биодиверзитета и предела подручја планине Бесна кобила. Наменска природњачка истраживања подручја слива за потребе заштите нису вршена.

Површина шума и шумског земљишта на подручју Просторног плана је око 9530 ha (око 84%), од чега је око 4720 ha (приближно 50 %) у државној својини. На подручју слива акумулације „Првонек” површина шума и шумског земљишта износи око 7290 ha (85% подручја слива). Површине под шумском вегетацијом на подручју плана обухватају око 8500 ha (75%) а на сливном подручју око 6300 ha (око 73%). Релативно учешће шума и шумског земљишта на подручју КО Корбул је највеће и износи око 94%, док је у осталим катастарским општинама доста уједначено и креће се у распону од 75-85%. Лишћарске шуме, укључујући и укључујући шикаре, жбунасте формације и мале површине мешовитих шума, изразито преовлађују у односу на четимарске, углавном вештачки подигнуте састојине.

Шуме у државном власништву, којима управља ЈП „Србијашуме”, обухватају делове газдинских јединица „Босилеград”, „Петрова гора”, „Соборшница” и „Трговиште”, којима газдује Шумско газдинство „Врање”. У државним шумама, на преко 75% површина, изразито преовлађују састојине букве и састојине храста китњака. Вештачки подигнуте састојине црног и белог бора, смрче и других четинара су на око 13% површина, шикаре и шибљаци на мање од 9% површина, а састојине других лишћара (граб, сладун, цер, бреза, јасика, багрем и др.) обухватају око 3% површина државних шума. Учешће високих природних и вештачки подигнутих састојина у укупно обрашлом земљишту државних шума креће по газдинским јединицама од 65-70%, а у ГЈ „Соборшница” износи преко 90%, док су остале обрасле површине под изданацким шумама, мање шикарама и шибљацима.

Намена државних шума је, према основама газдовања, на првом месту заштита земљишта од ерозије, заштита вода и производња техничког дрвета, а издвојене су и мање површине које обухватају шуме ван газдинског третмана. Запремина дрвне масе, на површинама намењеним производњи техничког дрвета, креће се по газдинским јединицама од 110 до 210 m³/ha, док у ГЈ „Петрова гора” таква намена није установљена, укупно обрасло земљиште површине око 4300 ha је са наменом заштитних шума, а просечна дрвна маса износи 114 m³/ha.

Шуме сопственика, чији су власници углавном физичка лица, представљене су лишћарским састојинама у којима, зависно од надморске висине, експозиције и геолошке подлоге, преовлађују буква и китњак, али се више него у државним шумама јављају и сладун, цер и граб. Оне су неуређене, слабије очуване и лошијег квалитета од државних, углавном изданачког порекла, често фрагментисане на мање парцеле и шумарке.

Основама газдовања шумама у појединим газдинским јединицама утврђени су планови оснивања нових шума путем пошумљавања (ГЈ „Соборшница” – 122 ha, ГЈ „Петрова гора” – 101 ha).

Шумско газдинство „Врање”, као део ЈП „Србијашуме”, добило је међународни еколошки сертификат [SGS-FM/COC-009244](#) (важења од 2017. до 2022. године) за шуме на свом подручју. На основу спроведеног поступка сертификације, као шуме високе заштитне вредности (**H**igh **C**onservation **V**alue **F**orests – **HCVF**) у категорији HCV – 4 (подручја која пружају основне природне користи у критичним ситуацијама) утврђене су државне шуме са наменом заштите земљишта од ерозије, заштите вода односно шуме у оквиру II и III зоне санитарне заштите изворишта водоснабдевања и шуме ван газдинског третмана. За шуме категорије HCV – 4 основама газдовања утврђена је већина шума на подручју Просторног плана и све шуме у сливу акумулације „Првонек”

Подручје Просторног плана обухвата део ловишта „Јужна Морава” којим газдује ЛУ „Фазан” из Врања. Главне стално гајене врсте ловне дивљачи су дивља свиња, срна, зец, фазан и пољска јаребица. Подручје насељавају и друге (негајене) врсте ловне дивљачи које су ловостајем заштићене и могу се ловити у одређеном периоду (јазавац, куна белица, сиви пух, твор, веверица, дивља мачка) или у току целе године (вук, лисица). Комерцијални лов, односно ловни туризам, није развијен.

4) Угроженост ваздуха, воде и земљишта; бука

Стање квалитета животне средине на подручју слива водоакумулације Првонек процењено је у односу на потенцијалне загађиваче у простору, а кроз анализу квалитета воде акумулације, квалитета подземних и површинских вода слива и квалитет земљишта и ваздуха. Постојећи начин коришћења земљишта у сливу водоакумулације, као и самог језера, број становника, инфраструктурна неопремљеност и недостатак привредних субјеката директно је утицао на незнатно еколошко оптерећење подручја слива. Анализом стања животне средине утврђено је да се планско подручје може сврстати у подручје са високим степеном квалитета ваздуха, воде, земљишта и нивоа буке.

На подручју Просторног плана не врши се систематски (државни и локални) мониторинг животне средине, осим мониторинга квалитета вода. С обзиром да на подручју нема објеката и активности који могу бити извор загађења ваздуха, вода и земљишта, односно који могу генерисати прекомерну буку, отпад, јонизујуће и нејонизујуће и зрачење, стање животне средине оцењује се као добро. Није индиковано ни постојање природних извора прекомерног јонизујућег зрачења или утицаја на квалитет вода. Према Просторном плану града Враћа подручје слива акумулације „Првонек” налази се у зоне квалитетне животне средине. На подручју је изузетно мало сталних становника и пољопривредних домаћинстава, са скромним сточним фондом, екстензивним ратарством и воћарством и малом потрошњом воде и незнатним количинама комуналног отпада. Нема прометних друмских саобраћајница, поготово транзитних, индустријских и рударских објеката, високонапонских далековаода (преко 10 kV) и њима одговарајућих трафостаница.

Квалитет вода је предмет редовног мониторинга због превасходне намене акумулације „Првонек“ као регионалног изворишта водоснабдевања. Мониторинг су, са различитим задатком и обимом, обављали Републички хидрометеоролошки завод, Агенција за заштиту животне средине, Завод за јавно здравље Враће и Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут”.

Испитивање физичко-хемијских и микробиолошких карактеристика сирове воде врши се у зони водозавхвата и на постројењу за пречишћавање, пре таложнице, са становишта здравствене исправности и одржавања функционалности система за пречишћавање, а према стандардима утврђеним Правилником о хигијенској исправности воде за пиће („Службени лист СРЈ”, бр. 42/98 и 44/98), дугим домаћим прописима и међународним препорукама. Према резултатима већине мерења физичко-хемијских (рН, електропроводљивост, ВРК₅, НРК, UV абсорбанс, минерализација, садржај амонијум јона, нитрита, нитрата, ортофосфата, сулфата, хлорида, тешких метала и арсена), квалитет воде је веома добар. Повремена повећања мутноће и утрошка перманганата и незнатна прекорачења концентрација амонијум јона, нитрита, гвожђа и мангана не стварају ограничења за коришћење воде, нису резултат антропогеног загађења и служе као упозорење на био-хемијске процесе у језеру и природне процесе у сливу које треба пратити и контролисати. Вредности микробиолошких параметара (укупне колиформне и фекалне колиформне бактерије, фекалне стрептококе - ентерококе, однос олиготрофних и хетеротрофних бактерија – ОБ/ХБ и број аеробних хетеротрофа, цревне протозое и хлестинти) указују на добар квалитет сирове воде, одсуство патогена и фекалног загађења (изузев два налаза *Escherichia coli* у оквиру осам епизода мерења у периоду 2013-2015. године). Испитивањима фитопланктона у периоду 2013-2015. године, у зони водозавхвата и у сировој води пре таложнице утврђено је присуство око 60 таксона из 7 раздела алги, у којима су по бројности врста, абунданци и маси диминирале врсте из раздела силикатних алги, на основу чега је указано на опасност запушавања филтера на постројењу. На водозавхвату је повремено констатована потенцијално токсична врста цијанобактерије *Dolichospermum planctonicum*, али у бројности мањој од 2000 ћелл/л, односно у зони ниског ризика према препорукама Светске здравствене организације.

Испитивање биолошких и физичко-хемијских карактеристика вода у акумулацији, у циљу утврђивања еколошког потенцијала и хемијског статуса акумулације, на три места и на више дубина (у зони бране/водозахвата, на средини језера – код старе школе и на почетку језера) обавили су Агенција за заштиту животне средине 2013. године и, у скраћеном обиму, Институт за јавно здравље из Београда 2014. године. На основу резултата тих мерења и анализа и сходно Правилнику о параметрима еколошког и хемијског статуса површинских вода и параметрима хемијског и квантитативног статуса подземних вода (Службени гласник РС, број 74/11), Уредби о граничним вредностима загађујућих материја у површинским и подземним водама и седименту и роковима за њихово достизање („Службени гласник РС“, број 50/12) и Уредби о граничним вредностима приоритетних и приоритетних хазардних супстанци које загађују површинске воде и роковима за њихово достизање („Службени гласник РС“, број 24/14), еколошки потенцијал акумулације „Првонек“ оцењен је као *умерен* (III класа), при чему је реално виша II класа еколошког потенцијала (оцена *добар*), коју акумулација достиже по другим биолошким (хлорофил *a*, фитопланктон и др.) и физичко-хемијским параметрима (рН, растворени кисеоник, ВРК5, ТОС, амонијум јон, нитрати, ортофосфати, фосфор, хлориди и др.), морала бити умањена (због методологије оцењивања) услед вредности TSI трофичког индекса. Према микробиолошким параметрима језеро, посебно захваћена сирова вода, припада I класи квалитета сходно наведеној уредби о граничним вредностима загађујућих материја, што је еквивалент I класе (*максималан*) еколошког потенцијала. Ниво поузданости оцене еколошког потенцијала за 2013. годину, који је у извештају Агенције за заштиту животне средине одређен као *средњи*, модификован је на основу одговарајућих аргумената у Елаборату о зонама санитарне заштите акумулације „Првонек“ на *висок*.

Општа оцена је да је квалитет воде у акумулацији добар, са повременим повећањем мутноће и садржаја органских материја и укупног фосфора. Однос између продукције и разградње органске материје указује на лагане процесе еутрофизације који се морају надзирати и држати под контролом.

Квалитет земљишта, у односу на присуство загађујућих, штетних и опасних материја, је задовољавајући, без прекорачења тзв. ремедијационих вредности односно нивоа који је безбедан за коришћење земљишта, с обзиром на изузетно мало просторно учешће пољопривредних површина на којима се примењују агрохемијска средства и одсуство објеката и активности који могу бити извор загађења земљишта већег обима. На основу одређених истраживања индиковане су веће концентрације никла и бакра у земљишту од прописаних граничних вредности, као последица геолошког састава терена³. Изливање отпадних вода домаћинства, којих је мање од 100 на читавом сливном подручју, и других објеката у сеоским насељима, употреба ђубрива и хемијских средстава у пољопривреди не сматрају фактором промене квалитета земљишта на подручју. Други параметри квалитета земљишта (структура, ниво органских материја, биолошка активност) су у великој мери одређени стањем/интензитетом ерозионих процеса и што су ти процеси јачи и дуготрајнији земљиште је лошијег квалитета и мање плодности. Експесивном и јаком ерозијом (1. и 2. категорија) обухваћено је 12 % површине слива, средњом ерозијом (3. категорија) око 52%, слабом ерозијом (4. категорија) преко 35%, и врло слабом мање од 1% сливног подручја, при чему просечна годишња продукција наноса износи око 1000 m³/km². Највеће површине угрожене јаком и експесивном ерозијом, са оскудним травним и деградираним шумским покривачем налазе се у атарима села Бабина Пољана, Црни врх и Стари Глог. У сливу су, у време изградње бране, изведене и четири депонијске, аниерозионе преграде (две на Бањској реци, једна на Градашници и једна на Црној реци).

³ Перовић, С.В.: Процена потенцијалне ерозије земљишта применом USLE и PESERA модела на подручју слива акумулације Првонек, Докторска дисертација, Шумарски факултет Универзитета у Београду, Београд 2015.

Сливно подручје није обухваћено системом организованог сакупљања и одвожења комуналног отпада. Присутна је појава расутог чврстог отпада (пре свега амбалажног ПВЦ) и тзв. дивљих депонија.

У обухвату Просторног плана не налазе се нити су планирани севесо постројења/комплекси, у којима је присутна или може бити присутна опасна материја у једнаким или већим количинама од прописаних. У у близини подручја обухваћеног планом налази се севесо постројење-комплекс нижег реда – рудник олова и цинка „Грот“ а.д., Врање, Крива Феја, са опасним супстанцама – реагенсима за флотацију. Међутим, чак се ни заштитна зона овог постројења налази ван граница планског подручја. .

Мање загађиваче на планском подручју представљају:

- неадекватан систем одвођења и третмана отпадних вода у сеоским насељима у зони III санитарне заштите водоакумулације (Првонек, Сливница, Црни Врх, Бабина Пољана, Стари Глог и Корбул);
- општински пут Врањска бања - Првонек са мањом фреквенцијом саобраћаја у зони II заштите акумулације на коме није регулисано прикупљање и пречишћавање атмосферских вода, које доспевају у акумулацију.

На територији Просторног плана није повећан ниво аерозагађења ни буке, осим у коридору општинског пута Врањска бања-Првонек.

5) Културна добра

На основу аката о условима чувања, одржавања, коришћења и утврђеним мерама заштите културних добара и добара која уживају претходну заштиту, које је издао Завод за заштиту споменика културе Ниш, установљено је да на подручју Просторног плана нема заштићених односно утврђених непокретних културних добара на основу Закона о заштити културних добара („Службени гласник РС“, бр. 71/94, 52/11-др. закон и 99/11-др. закон).

На подручју се налази већи број места, односно простора и објеката са археолошким, архитектонским, сакралним и културно-историјским својствима и вредностима који представљају потенцијална културна добра и приказани су у доњој табели. Они су делимично, углавном непотпуно истражени и евидентирани од стране надлежне установе за заштиту културних добара, а већина од њих је идентификована у Просторном плану града Врања. Преовлађују археолошка налазишта из епохе антике и раног средњег века, највише у атарима села Првонек и Сливница, на три локалитета има праисторијских налаза и на једном су остаци из средњег века. Према досадашњим истраживањима најзначајнији је археолошки локалитет „Градиште”, на десној долиној страни Бањске реке, односно стрмој падини и темену истоименог узвишења изнад бране, код некадашњег (сада потопљеног) ушћа Градашнице, где је на основу остатака керамике утврђено постојање праисторијског насеља на прелазу бронзаног у гвоздено доба и у једној каснијој фази гвозденог доба, као и утврђења и насеља у касноантичком и рановизантијском периоду, са подграђем, доњим градом и акрополем. Такође, на подручју су као објекти са културним значајем евидентирани две цркве, изграђене крајем 19. (Првонек,) и почетком 20. века (Стари Глог), као и неколико спомен чесми посвећених палим у НОБ.

У наведеном акту Завода за заштиту споменика културе Ниш, археолошки локалитети и две цркве су означени као непокретна културна добра која уживају претходну заштиту. Претходна заштита археолошких локалитета је утврђена и у Просторном плану града Врања а тим планом су, такође, спомен чесме идентификоване као објекти споменичке баштине и као значајни садржај амбијенталних целина сеоских центара, које треба установити и уредити, посебно у насељима која броје свега неколико десетина или стотину становника.

6) Геосеизмичност

Према Сеизмолошкој карти Републике Србије подручје Просторног плана за повратни период од 500 година спада у зону са интензитетом од 8° MCS. Догођени максимални сеизмички интензитет на подручју Просторног плана је био 7° MCS, као манифестација земљотреса у Врању. Жаришта која одређују ниво сеизмичке угрожености на планском подручју су Врање, Босилеград, Витина, Скопље, Трн.

7) Рецентни геоморфолошки процеси

Слив Јужне Мораве припада најизразитијем ерозионим и бујичним подручјем у Републици Србији. Неодговарајућа експлоатација шума и неадекватно коришћење земљишта разлози су за овакво стање. Досадашње активности на уређењу бујичних сливова су биле врло ограничене и недовољне за контролу бујичних и ерозионих процеса на овом подручју. Подручје плана налази се у појасу јаке и ексцесивне ерозије.

8) Климатске карактеристике

Одлике климе, осим општим географским положајем планског подручја у односу на устаљене регионалне правце кретања ваздушних маса, условљене су значајном просторном варијабилношћу климатских чинилаца везаном за висинске разлике, експозиције, нагиб, морфолошки склоп (отвореност или заклоњеност) терена и др. Клима овог краја је умерено континентална са под варијантом жупне климе у Врањској котлини до субпланинске и планинске у високопланинском делу Града (Бесна Кобила, Кукавица). Главне одлике климе Врања су неједнако трајање годишњих доба, умерено хладне зиме, углавном топла пролећа, дуга и топла лета и топлије јесени од пролећа. Основни климатски показатељи мењају се са променом рељефа – са порастом висине температура опада, расте влажност, облачност, падавине, притисак је нижи, уопштено услови за живот људи постају лошији.

Према подацима метеоролошких осматрања за период 1961-1990. године на ГМС Врање (432 m н.в) и МС Власина (1190 m н.в.), као најближим планском подручју, средње годишње температуре ваздуха износе 10,8 односно 6,1°C, а средње годишње количине падавина 614 односно 810 mm. Најтоплији месец је јул а најхладнији јануар са негативним средњемесечним температурама ваздуха у Врању, док на Власини три месеца (децембар, јануар и фебруар) имају негативне средње температуре. Разлике средњих минималних и максималних месечних и годишњих температура ваздуха се крећу од 13 °C за јул до 7 °C за јануар и преко 11°C на годишњем нивоу. Највише падавина се излучи у тромесечју мај-јул, са максимумом у јуну и секундарним максимумом у новембру. Минимум падавина је крајем лета – почетком јесени (август, септембар, октобар) а секундарни минимум у зимском периоду. Варијације средњих годишњих количина падавина крећу се до 190 mm. Просечно годишње трајање снежног покривача већег од 1 cm у Врању је око 45 дана, на Власини око 110 дана. У периоду 1981-2010. године на ГМС Врање констатовано је повећање средњих вредности температура ваздуха (11,1 °C) и смањење средње годишње количине падавина (578 mm) и трајања снежног покривача (40 дана), средња годишња температура ваздуха 7,9 °C) у односу на период 1961-1990. године. На подручју Просторног плана средње годишње температуре ваздуха износе приближно од 9,5 °C у најнижим до 5,0 °C у највишим деловима, а годишње количине падавина од 650 до 950 mm. Највећу фреквенцију ветрова имају североисточни, источни, западни и југозападни, а најмању југоисточни и јужни ветар.

1.2.2 Елементи животне средине за које постоји могућност да буду изложени утицају

Дефинисање зона санитарне заштите изворишта водоснабдевања и успостављање режима заштите, уређења и коришћења простора изазива одређене конфликте у простору, те је један од основних задатака Просторног плана обезбеђење решења за интегрални развој, коришћење и уређење подручја посебне намене, односно релативизација и усаглашавање конфликтних интереса водопривреде и других корисника простора. Конфликтни интереси су:

- шири интерес за управљање заштитом, коришћењем изворишта водоснабдевања Првонек и развој висококвалитетног туризма;
- коришћење изворишта и одрживи развој локалних заједница;
- лоше стање санитације насеља и несанитарно депоновање отпада што може довести до загађења водотока и акумулације.
- могућности и потребе за развојем и организовањем садржајно заокружене туристичко-рекреативне понуде усклађене са режимима заштите изворишта и интегрисане у понуду примарне туристичке дестинације Јужне Србије (Парк природе Радан, Бесна Кобила, Власинско језеро).

Идентификовани конфликти могу имплицирати негативне утицаје, како на водне ресурсе, тако и на квалитет ваздуха, земљишта, биодиверзитет, природа добра итд. Планирање намене површина у сливу акумулације „Првонек“ треба да помири субрегионалне и локалне интересе санитарне заштите акумулације, која треба да служи за снабдевање водом насеља и привреде града Врања и његове околине, али и да омогући несметан развој насеља на сливном подручју. Кључни предуслови за то су: успостављање и стриктно поштовање санитарне дисциплине у зонама санитарне заштите акумулације, елиминисање и/или смањење загађења животне средине (пре свега вода), и др. У таквим околностима се могу помирити интереси свих корисника простора у сливу, без већих рестрикција које би имале негативан ефекат на развојне компоненте подручја посебне намене.

Полазишта за релативизацију испољених и потенцијалних конфликтних интереса између посебних намена и у односу на одрживи развој подручја и локалних заједница дефинисана су Просторним планом и требало би да обезбеде заштиту или минимизирање негативних импликација развојних трендова у односу на квалитет основних чинилаца животне средине, а пре свега у односу на квалитет вода сливног подручја акумулације.

1.2.3 Разматрана питања и проблеми заштите природе и животне средине у Плану и разлози за изостављање одређених питања из поступка СПУ

Планска решења не индикују неповољан утицај на главне елементе и показатеље стања животне средине. Планом се, успостављањем зона санитарне заштите, обезбеђују просторни услови одрживости водоснабдевања као основне планске намене која је условљена очувањем и унапређењем квалитета вода и земљишта у сливу. Конкретне мере заштите, односно мере за елиминисање или смањивање утицаја на животну средину приликом изградње објеката и уређења простора у оквиру планираних намена, утврдиће се у поступку израде пројектне документације, кроз студије утицаја на животну средину или на други начин утврђен у складу са законом.

Мере заштите изворишта водоснабдевања и очувања квалитета вода акумулације „Првонек“ детаљно су дефинисане кроз режиме одржавања зона санитарне заштите и утврђене Елаборатом о зонама санитарне заштите и Планом заштите акумулације „Првонек“ на основу меродавних прописа и одговарајућих истраживања. Забрањени и препоручени радови, активности, техничка и технолошка решења обухватају следећа главна питања:

- Прикупљање, одвођење и пречишћавање комуналних, других отпадних и атмосферских вода што подразумева забрану испуштања отпадних вода свих категорија и типова и у свим ситуацијама без претходног пречишћавања до прописаних граничних вредности емисије и у складу са стандардима квалитета животне средине реципијента; овом мером утврђује се на првом месту обавеза изградње одговарајућих (водонепропусних) септичких јама домаћинстава и постојећих јавних објеката и њиховог адекватног пражњења; с обзиром да се ова мера, сходно чл. 98. ст. 1. Закона о водама, не односи стриктно на физичка лица која користе воду за пиће, сопствене и санитарне потребе, локална самоуправа мора обезбедити инструменте финансијске подршке за изградњу и прописно пражњење и одвожење садржаја септичких јама;
- Управљање отпадом, што подразумева организовано прикупљање, примарну селекцију, транспорт и одлагање отпада на регионалну депонију „Метерис”, спровођење забране одлагања свих врста отпада (комуналног, грађевинског, амбалажног, опасног и другог) на подручју слива акумулације, осим на начин и на местима како је то одређено одговарајућим документом, уклањање и санитацију тзв. „дивљих депонија” и екцесивних нагомилавања смећа;
- Заштиту од ерозије, што подразумева извођење потребних биолошких радова, односно пошумљавање и затрављивање, редовно годишње до трогодишње чишћење преграда од наноса, строги надзор над сечама и другим шумарским радовима у шумама сопственика;
- Коришћење органских и минералних ђубрива и хемијских средстава у пољопривреди, што подразумева забрану употребе тих ђубрива и средстава, укључујући складиштење стајњака и испуштање оцедних вода, у зони непосредне заштите, препоруку санитарно безбедног складиштења стајског ђубрива и оцедних вода из објеката узгоја и силажа и њихов правилан транспорт и примену на подручју слива акумулације, организовање саветодавне и надзорне службе у вези примене минералних ђубрива, пестицида, инсектицида и хербицида; сходно чл. 97. ст. 1. тачка 5) Закона о водама, коришћење ђубрива или средстава за заштиту биља генерално је забрањено у обалном појасу до 5 m, тако да се за проширење забрана и ограничења у овом домену морају обезбедити додатни правни инструменти и средства компензација;
- Регулацију изградње, што подразумева забрану градње објеката у зони непосредне заштите и строгу примену прописаних начина еколошке сертификације за дозвољену изградњу у сливном подручју, уређење дивље плаже код старе школе у Првонеку, уређење наменских појила, ограђивање појединих делова обале језера и др.;
- Регулацију активности на води и око воде, што подразумева забрану употребе било каквих пловила, прихрањивања риба, организације риболовачких такмичења и манифестација, строги надзор над одржавањем реда и чистоће од стране риболоваца, забрану прања возила и машина у водотоцима, пажљиво руковање бензином, дизел горивом и другим нафтним дериватима.

За управљање ризиком од опасних материја у сливу акумулације у будућности од значаја може бити примена Закона о транспорту опасне робе („Службени гласник РС”, број 104/16) и Правилника о начину транспорта опасног терета кроз заштићене зоне („Службени гласник РС”, број 75/15). Према том закону, транспорт опасне робе кроз заштићену зону врши се уз поштовање прописаних ограничења. Сада на подручју нема транзитних и других саобраћајница којима се таква роба може превозити.

Потпуни стручни, правни и финансијски оквир за (обавезну) примену мера заштите акумулације од утицаја пољопривредне делатности и отпадних комуналних вода може се обезбедити ако се на основу меродавних одредби Закона о водама подручје слива или нека од зона санитарне заштите утврде за рањиво подручје (осетљиво на нитрите, према Нитритној директиви 91/676/ЕЕС) или за осетљиво подручје (осетљиво на нутријенте, према Директиви о третману комуналних вода 91/271/ЕЕС) и подручје подложно еутрофикацији на коме је у циљу достизања циљева квалитета вода потребно обезбедити боље пречишћавање комуналних вода.

За ову опцију заштите акумулације сада не постоје основани разлози, али је треба имати у виду у будућности и применити у зависности од развоја процеса еутрофикације.

Од елемената животне средине на подручју Просторног плана од значаја за намену водоснабдевања је мониторинг вода и земљишта. Сходно Закону о водама, за државни односно надзорни мониторинг вода, који обухвата запремину, водостаје и протицаје до степена значајног за еколошки потенцијал и параметре (биолошке, хемијске, физичко-хемијске и хидроморфолошке) еколошког потенцијала одговорна је Агенција за заштиту животне средине и Републички хидрометеоролошки завод и неопходно је да се за акумулацију „Првонек” такав мониторинг планира у одговарајућем годишњем распону, или ванредно, у случају указане потребе. Јавно предузеће „Водовод” Врање одговорно је за регистровање количина и испитивање квалитета воде на водозахвату, цевоводу и постројењу за пречишћавање вода. Мерење и испитивање квалитета вода могу вршити и друга акредитована правна лица. Елаборатом о зонама санитарне заштите акумулације „Првонек”, на основу Правилника о начину одређивања и одржавања зона санитарне заштите изворишта водоснабдевања („Службени гласник РС”, број 92/08), утврђен је детаљан предлог мера контролног, тзв. рационалног мониторинга у квантитативном и квалитативном смислу, који би требао да постане део систематског, трајног или привременог (неколико година) програма мониторинга акумулације и зона санитарне заштите на државном нивоу.

Мониторинг земљишта уређен је Законом о заштити земљишта („Службени гласник РС”, број 112/15) као обавеза државе и локалне самоуправе и његово успостављање треба да допринесе заштити овог есенцијалног природног ресурса, а посредно и заштити вода у сливу акумулације „Првонек”, посебно због индиција о прекомерним садржајима никла и бакра у земљишту на појединим деловима сливног подручја.

Просторним планом се препоручује доследна примена мера заштите животне средине прописаних законом, посебно мера које се односе на испуштање (емисију) загађујућих, опасних и штетних материја у воду и земљиште, одлагање и елиминацију отпада, антиерозионе и противпожарне заштите, рекултивацију и ремедијацију, како подстицајног тако и репресивног карактера. Утицај планиране изградње инфраструктурних, услужних, спортско-рекреативних, туристичких и других објеката, посебно утицај на воде, може се успешно контролисати наведеним мерама заштите животне средине и у поступку израде урбанистичке и пројектне документације, кроз студије утицаја на животну средину или на други начин утврђен у складу са законом.

Планска решења не индикују непожељне промене стања природе, односно вредности живог света, геонаслеђа и предела. Планирани просторни развој основне намене подручја као изворишта водоснабдевања не изазива уништавање и нарушавање дивљих врста и њихових станишта, неповољне промене површина под природном и полуприродном вегетацијом, оштећивање морфолошких и хидролошких обележја, подстиче традиционалне видове коришћења простора на планском подручју и обезбеђује контролу над процесима и активностима који могу изазвати загађивање животне средине, ерозију земљишта и прекомерно коришћење шума.

Овај просторни план наслеђује и преузима релевантне циљеве и планска решења заштите природних вредности утврђене регионалним просторним планом и просторним планом локалне самоуправе и препоручује да надлежне институције и органи спроведу потребне активности на истраживању, вредновању и проглашењу планине Бесна кобила за заштићено подручје због прелиминарно утврђених значајних обележја дивљег живог света, рељефа, вода и предела и погодности за њено одрживо вишефункционално коришћење.

У спровођењу просторног плана обавезна је примена мера заштите природних вредности, односно дивљих врста и њихових станишта, предела и геонаслеђа утврђених у складу са Законом о заштити природе.

У поступку израде урбанистичких планова и пројектне документације за изградњу објеката и друге радове неопходно је обезбедити акт о условима заштите природе.

Сходно Закону о заштити природе, уколико се у току радова наиђе на геолошка и палеонтолошка документа (фосили, минерали, кристали и др.) која би могла представљати заштићену природну вредност налазач је дужан да о налазу обавести министарство надлежно за послове заштите животне средине у року од осам дана од проналаска и предузме мере заштите од уништења, оштећивања или крађе до доласка овлашћеног лица.

На основу Правилника о критеријумима за издвајање типова станишта, о типовима станишта, осетљивим, угроженим, ретким и за заштиту приоритетним типовима станишта и о мерама заштите за њихово очување („Службени гласник РС”, број 35/10), а сходно одредбама Закона о заштити природе, на подручју Просторног плана ће се у току његове имплементације идентификовати и детаљно картирати станишта што ће представљати основу за утврђивање и спровођење мера заштите и очувања.

Риболовне воде у обухвату Просторног плана, односно акумулација „Првонек” и притоке припадају Рибарском подручју „Јужна Морава Г”, а његов корисник је Асоцијација „Ветерница-Власина” д.о.о. из Лесковца. Управљање рибљим фондом у риболовним водама уређено је Законом о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда („Службени гласник РС”, број 128/14) и на основу тог закона донетим прописима. У оквиру мера заштите и очувања рибљег фонда и коришћења риболовних вода, између осталог, забрањено је уносити алохтоне врсте, прекидати или ометати миграторне путеве риба и технички неоправдано испуштати воду из природних и вештачких језера и других акумулација ако се тиме проузрокује опасност за опстанак рибе, а корисници доводних и других канала дужни су да уграде и одржавају одговарајуће уређаје који спречавају улаз рибе у те канале, док су корисници брана дужни да елиминишу до максималне могуће мере или неутралишу активности и препреке које ометају или спречавају миграцију риба. Рекреативни риболов на акумулацији и другим риболовним водама у сливу законом није забрањен и може се вршити при чему активности риболоваца на води и у приобаљу, као и порибљавање, уколико је допуштено на основу прописа који уређују заштиту и одрживо коришћење рибљег фонда, морају бити подређени мерама заштите квалитета вода, у складу са планом заштите и управљања акумулацијом. План управљања и годишњи програми управљања рибарским подручјем, на које сагласност даје министарство надлежно за заштиту животне средине, морају бити усаглашени са прописаним режимима санитарне заштите. Привременим програмом управљања рибарским подручјем из 2017. године, на водоакумулацији „Првонек” порибљавање није предвиђено а дозвољен је двадесетчетворочасовни риболов уз услов ноћне осветљености риболовца и забрану употребе чамаца са мотором на унутрашње сагоревање, ложење ватре и бацање отпада. Законом су дате могућности изузећа дела риболовних вода из рибарског подручја, забране и ограничења риболова.

На просторима и објектима непокретних културних добара која уживају претходну заштиту и евидентираних, потенцијалних културних добара, као и у њиховој непосредној околини, забрањени су радови који могу оштетити или уништити културна добра, као и мењати својства, изглед и намену тих добара без претходно прибављене сагласности надлежне установе за заштиту културних добара, у складу са законом.

На просторима археолошких налазишта и сакралних објеката који уживају претходну заштиту и на местима на којима су прелиминарно идентификоване и евидентиране одговарајуће споменичке/културне вредности, као што су спомен чесме, изградња се не може вршити без прибављених услова надлежне установе заштите културних добара која има право да пропише заштитна археолошка и друга истраживања, праћење радова или забрану радова који могу деградирати културна добра и њихову околину.

Уколико се у току спровођења Просторног плана открију, истраже и утврде непокретна културна добра и њихова заштићена околина основне мере заштите су забрана изградње и постављање објеката трајног и привременог карактера који својим изгледом, габаритом, карактером или наменом могу да оштете или униште споменичка својства непокретног културног добра или деградирају изграђене и природне елементе његове заштићене околине.

Сходно Закону о културним добрима, надлежна установа заштите културних добара ће у поступку израде документације за изградњу објеката и уређење простора посебним актима утврдити конкретне услове чувања, коришћења и одржавања, као и услове за предузимање конкретних мера техничке заштите за свако поједино културно добро под претходном заштитом за које се у поступку израде те документације утврди такав статус и закључи да може трпети значајне неповољне утицаје услед планираних радова.

Прибављање и спровођење услова и мера истраживања, техничких мера и других радова на местима и објектима за које се на основу података надлежне установе или других сазнања претпоставља или зна да имају културне вредности уређени су Законом о заштити културних добара а посебно су значајне следеће обавезе инвеститора, извођача радова и установа заштите културних добара утврђене тим законом:

- Уколико се у току грађевинских и других радова наиђе на археолошка налазишта и археолошке предмете, извођач радова је дужан да одмах, без одлагања прекине радове и обавести надлежни завод за заштиту споменика културе и да предузме мере да се налаз не уништи и не оштети и да се сачува на месту и у положају у коме је откривен;
- Ако постоји непосредна опасност оштећења археолошког налазишта или предмета, надлежни завод за заштиту споменика културе привремено ће обуставити радове док се на основу овог закона не утврди да ли је односна непокретност или ствар културно добро или није;
- Ако надлежни завод за заштиту споменика културе не обустави радове, радове ће обуставити Републички завод за заштиту споменика културе;
- Инвеститор је дужан да обезбеди средства за истраживање, заштиту, чување, публикување и излагање добра које ужива претходну заштиту које открије приликом изградње, до предаје добра на чување надлежној установи заштите.

Археолошки налази и објекти народног градитељства представљају важан сегмент културног наслеђа а о њиховим својствима, хронологији и значају може са сигурношћу судити тек на основу спроведених систематских археолошких истраживања или претходних сондажних истраживања, односно одговарајућих истраживања архитектонско-грађевинских и културно-историјских обележаја и садржаја етно и других објеката. Из тих разлога, препоручује се завршетак рекогносцирања целог подручја Просторног плана са аспекта културног наслеђа и детаљно и систематско истраживање значајних археолошких локалитета и других места објеката, уз обезбеђење потребних материјално финансијских услова за носиоце тих активности, пре свега за Завод за заштиту споменика културе Ниш и Народни музеј Врање.

Посебно се препоручују рекогносцирање терена и одговарајућа истраживања индикованих археолошких локалитета и објеката народног градитељства у току израде инвестиционо-техничке документације и извођења радова у зонама изградње објеката предвиђене овим Просторним планом и другим планским документима. Веома је важно да се за рекогносцирање, потребна истраживања и заштита културних добара на целом подручју слива обезбеде материјално-финансијска средства, с обзиром да се убрзаном депопулацијом губе и преостали извори обавештења о местима и објектима од културно-историјског значаја, објекти народног градитељства руинирају и нестају а трагови ранијих култура и епоха нарастају у коров, трње и шуму.

Ради обезбеђења транспарентности и ефикасног спровођења заштите културних добара као и информисаности инвеститора и других носилаца развојних активности, неопходно је да установе надлежне и одговорне за заштиту културних добара утврде прецизне и детаљне

локацијске карактеристике простора и објеката са културним вредностима под претходном заштитом, а за проглашена (утврђена) културна доба и локацијске карактеристике заштићене околине и мере и услове заштите и коришћења тих добара и њихове заштићене околине.

Планским решењима, посебно у домену основне планске намене, не угрожавају се или неповољно мењају физички интегритет, функције и услови истраживања, уређења и презентације непокретних културних добара подручја Просторног плана.

1.2.4 Претходне консултације са заинтересованим органима и организацијама

У току израде Плана, обављене су консултације и сарадња са релевантним институцијама, а у редовном поступку су прибављени следећи услови и мишљења:

| | |
|--|--|
| МИНИСТАРСТВО УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА Сектор за ванредне ситуације | 09 број 217-1227/17 од 31.8.2017. |
| МИНИСТАРСТВО ТРГОВИНЕ, ТУРИЗМА И ТЕЛЕКОМУНИКАЦИЈА | Број 011-00-436/2017-03 од 13.9.2017. и Број 350-01-00003/2017-08 од 22.8.2017. |
| МИНИСТАРСТВО ЗА РАД, ЗАПОШЉАВАЊЕ, БОРАЧКА И СОЦИЈАЛНА ПИТАЊА | Број 350-02-22/2017-05 од 6.9.2017. и службено/2017-11 од 29.8.2017. |
| МИНИСТАРСТВО ЗДРАВЉА | Број 350-01-40/2017-10 од 22.8.2017. |
| МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ И ИНФОРМИСАЊА | Број 350-01-23/2017-02 од 12.9.2017. |
| МИНИСТАРСТВО ПРИВРЕДЕ | Број 350-01-21/2017-02 од 30.8.2017. |
| МИНИСТАРСТВО ОМЛАДИНЕ И СПОРТА | Број 350-01-27/2017-08 од 6.9.2017. |
| ЗАВОД ЗА СПОРТ И МЕДИЦИНУ СПОРТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ | Број 01-4928 ОД 29.8.2017. |
| МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ, НАУКЕ И ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА | Број 350-01-00027/2017-17 од 23.8.2017. |
| МИНИСТАРСТВО ПОЉОПРИВРЕДЕ, ШУМАРСТВА И ВОДОПРИВРЕДЕ Републичка дирекција за воде | Број 325-05-00272/2017-07 од 31.8.2017. |
| МИНИСТАРСТВО ПОЉОПРИВРЕДЕ, ШУМАРСТВА И ВОДОПРИВРЕДЕ | Број 350-01-00020/2017-09 од 13.9.2017. |
| МИНИСТАРСТВО ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ | Број 530-01-00016/2017-01 од 30.8.2017. |
| МИНИСТАРСТВО ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ | Број 350-02-00213/2017-02 од 28.8.2017. |
| ЈВП „СРБИЈАВОДЕ” Водопривредни центар „Морава” Ниш | Број 2-07-5248/2 од 18.9.2017. |
| АД „ЕЛЕКТРОМРЕЖА СРБИЈЕ” | Број 130-00-UTD-003-463/2017-002 од 15.9.2017. |
| ЈП „ЕЛЕКТРОПРИВРЕДА СРБИЈЕ” Огранак ЕД Врање | Број 219735/2 од 5.9.2017. |
| РАТЕЛ - РЕПУБЛИЧКА АГЕНЦИЈА ЗА ЕЛЕКТРОНСКЕ КОМУНИКАЦИЈЕ И ПОШТАНСКЕ УСЛУГЕ | Број 1-01-3491-865/17-1 од 24.8.2017. |
| ORION Telekom | мејл од 30.8.2017. |
| „ТЕЛЕНОР” Д.О.О. | Број 191/249/17 од 6.9.2017. |
| РАДИО ТЕЛЕВИЗИЈА СРБИЈЕ | 2007/2017 од 21.8.2017. |
| ЈП „ПОШТА СРБИЈЕ” | Број 2017-133900/5 од 15.9.2017. |
| ЈП „ЕМИСИОНА ТЕХНИКА И ВЕЗЕ” | Број 5681/17-1 од 25.8.2017. |
| СББ - СРПСКЕ КАБЛОВСКЕ МРЕЖЕ д.о.о. | Број 84/2017 од 25.8.2017. |
| РЕПУБЛИЧКИ ХИДРОМЕТЕОРОЛОШКИ | Број 922-3-56/2017 од 6.9.2017. |

| | |
|--|--|
| ЗАВОД | |
| РЕПУБЛИЧКИ СЕИЗМОЛОШКИ ЗАВОД | Број 02-422/17 од 2017-08-07 |
| РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ | Број 2/1788 од 28.8.2017. |
| ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ | Број 1014/2 од 30.8.2017. |
| ЦЕНТАР ЗА РАЗМИНИРАЊЕ | Број 350-01-6/1/2017-01 од 30.8.2017. |
| ЈП „ПУТЕВИ СРБИЈЕ” | Број 953-17283/17-1 од 1.9.2017. |
| ЈП „СКИЈАЛИШТА СРБИЈЕ” | 07 Број 2798 од 31.8.2017. |
| Јавно предузеће за газдовање шумама „СРБИЈАШУМЕ” | Број 14419 од 15.9.2017. |
| НАФТНА ИНДУСТРИЈА СРБИЈЕ А.Д. Нови Сад | Број NM_046000/IZ-do/13357 од 15.9.2017. |
| ЈП „ТРАНСНАФТА” | Број 9674/1-2017 од 23.8.2017. |
| „ЈУГОРОСГАЗ” А.Д. | Број 564 од 25.8.2017. |
| „ИНФРАСТРУКТУРА ЖЕЛЕЗНИЦЕ СРБИЈЕ” А.Д. | Број 1/2017-4917 од 24.8.2017. |
| ДИРЕКТОРАТ ЦИВИЛНОГ ВАЗДУХОПЛОВСТВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ | Број 6/3-09-0139/2017-0002 од 30.8.2017. |
| МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ | број 2989-4 од 20.9.2017. |
| МИНИСТАРСТВО РУДАРСТВА И ЕНЕРГЕТИКЕ | број 350-01-00027/2017-06 од 28.9.2017. |
| ТЕЛЕКОМ СРБИЈА | Инт. број 18071 од 22.9.2017. |
| ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ ПРИРОДЕ СРБИЈЕ | 03 број 020-1995/2 од 29.9.2017. |
| ЈП ВОДОВОД ВРАЊЕ | број 3566 од 23.9.2017. |

2. ОПШТИ И ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ СТРАТЕШКЕ ПРОЦЕНЕ И ИЗБОР ИНДИКАТОРА

Општи и посебни циљеви Стратешке процене дефинишу се на основу захтева и циљева у погледу заштите животне средине у другим локалним плановима и програмима, циљева заштите животне средине утврђених на нивоу региона, Републике и на међународном нивоу, прикупљених података о стању животне средине и значајних питања, проблема и предлога у погледу заштите животне средине у овом Плану. На основу дефинисаних циљева врши се избор одговарајућих индикатора који ће се користити у изради Стратешке процене.

2.1. Општи циљеви стратешке процене

Општи циљеви стратешке процене дефинисани су на основу захтева и циљева у погледу заштите животне средине у другим плановима и програмима, циљева заштите животне средине утврђених на нивоу Републике и циљева заштите животне средине дефинисаних у међународним документима. На основу захтева и циљева у погледу заштите животне средине дефинисани су општи циљеви СПУ који се односе на следеће области животне средине:

- управљање квалитетом основних чинилаца животне средине,
- очување биодиверзитета,
- унапређење предела,
- заштита културно-историјске баштине,
- становништво, људско здравље и социо-економски развој,
- јачање институционалне способности за заштиту животне средине.

2.2. Посебни циљеви стратешке процене

Посебни циљеви Стратешке процене представљају квантификацију и квалификацију општих циљева датих у облику смерница и акција (мера, радова, активности) којима ће се извршити њихова реализација. Посебни циљеви стратешке процене чине, првенствено, методолошко мерило кроз које се третирају/проверавају ефекти плана на животну средину. Они треба да обезбеде субјектима одлучивања јасну слику о суштинским утицајима плана на животну средину, на основу које је могуће донети одлуке које су у функцији заштите животне средине и реализације основних циљева одрживог развоја.

2.3. Избор индикатора

У оквиру СПУ избор индикатора је извршен из «Основног сета УН индикатора одрживог развоја», у складу са Упутством које је издало Министарство науке и заштите животне средине у фебруару 2007. год и Правилником о националној листи индикатора заштите животне средине ("Службени гласник РС", број 37/2011). Овај сет индикатора заснован је на концепту «узрок-последича-одговор». Индикатори "узрока" означавају људске активности, процесе и односе који утичу на животну средину, индикатори "последича" означавају стање животне средине, док индикатори "одговора" дефинишу политичке опције и остале реакције у циљу промена "последича" по животну средину. Индикатори за вршење Стратешке процене, односно за евалуацију утврђених циљева, изабрани су на основу меродавних и суштинских одлика и садржаја области животне средине на коју се процена односи. Они проистичу из општих циљева плана и представљају директан ослонац за идентификацију и мониторинг посебних циљева Стратешке процене. Циљеви и индикатори, рађени за потребе ове Стратешке процене дати су у Табели 1.

Табела 1. Избор опшних и посебних циљева СПУ и избор релевантних индикатора у односу на рецепторе животне средине

| Област СПУ | Општи циљеве СПУ | Посебни циљеве СПУ | Индикатори |
|--|---|---|---|
| ВОДЕ | Заштита и очување квалитета површинских и подземних вода сливног подручја | <ul style="list-style-type: none"> - Смањити загађење површинских и подземних вода до нивоа да не постоји штетан утицај на квалитет - Каналисати отпадне воде око акумулације - Ублажити негативан утицај отпада на хидролошки режим и квалитет вода | <ul style="list-style-type: none"> - Промена квалитета воде акумулације - Број објеката који угрожавају квалитет воде - БПК и ХПК узводно и низводно од бране |
| ВАЗДУХ | Смањити ниво штетних материја у ваздуху | <ul style="list-style-type: none"> - Смањити ниво штетних материја у ваздух до прописаних вредности | <ul style="list-style-type: none"> - Емисије честица чађи, SO₂ и NO₂ - % употребе електричне енергије, гаса и ОИЕ |
| ШУМЕ И ЗЕМЉИШТЕ | Заштита и одрживо коришћење шума и земљишта | <ul style="list-style-type: none"> - Повећати степена шумовитости - Смањити контаминацију земљишта | <ul style="list-style-type: none"> - % повећања површина под шумом - % контаминираних површина и пренамењених површина |
| БИОДИВЕРЗИТЕТ | Очување биодиверзитета | <ul style="list-style-type: none"> - Очувати биодиверзитет и геодиверзитет - избећи неповратне губитке | <ul style="list-style-type: none"> - Број, близина и врста активности које могу утицати на биодиверзитет - % изгубљених врста у односу на регион |
| ПРЕДЕО | Заштита, очување и унапређење предела и природних вредности | <ul style="list-style-type: none"> - Заштитити предео - Заштитити природна добра | <ul style="list-style-type: none"> - Број, тип, површина и просторна дистрибуција заштићених предеоних целина - Број, површина и просторна дистрибуција заштићених природних целина |
| КУЛТУРНО – ИСТОРИЈСКА БАШТИНА | Очувати заштићена културна добра | <ul style="list-style-type: none"> - Заштитити културна добра | <ul style="list-style-type: none"> - Број и значај евидентираних, проглашених и категорисаних непокретних културних добара |
| СТАНОВНИШТВО, ЉУДСКО ЗДРАВЉЕ И СОЦИО-ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ | Успоравање негативних демографских тенденција, заштита здравља становништва и стварање предуслова за развој подручја | <ul style="list-style-type: none"> - Очувати насељеност руралних подручја - Унапредити здравље становништва - Повећати запосленост | <ul style="list-style-type: none"> - % становништва са приступом здравствено исправној води за пиће - % становништва са адекватним системима прикупљања и пречишћавања отпадних вода - % становништва обухваћеног системом прикупљања отпада - % становништва са приступом објектима основне здравствене заштите - Број људи под утицајем буке - Минимално потребан број становника за одрживи развој насеља - % запослених и % незапослених |
| ИНСТИТУЦИОНАЛНИ РАЗВОЈ | Јачање институционалне способности за заштиту животне средине | <ul style="list-style-type: none"> - Унапредити службу за заштиту животне средине и мониторинг - Унапредити информисање јавности по питањима животне средине | <ul style="list-style-type: none"> - Број развојних програма за заштиту животне средине - Број мерних тачака у мониторинг систему - Број информација о животној средини, а посебно о квалитету вода у средствима јавног информисања |

Табела 2. Ознаке циљева СПУ

| ред.бр. | Циљ СПУ |
|----------------|--|
| 1. | Смањити загађење површинских и подземних вода до нивоа да не постоји штетан утицај на квалитет |
| 2. | Каналисати отпадне воде око акумулације |
| 3. | Ублажити негативан утицај отпада на хидролошки режим и квалитет вода |
| 4. | Смањити ниво штетних материја у ваздух до прописаних вредности |
| 5. | Повећати степена шумовитости |
| 6. | Смањити контаминацију земљишта |
| 7. | Очувати биодиверзитет и геодиверзитет– избећи неповратне губитке |
| 8. | Заштитити предео |
| 9. | Заштитити природна добра |
| 10. | Заштитити културна добра |
| 11. | Очувати насељеност руралних подручја |
| 12. | Унапредити здравље становништва |
| 13. | Повећати запосленост |
| 14. | Унапредити службу за заштиту животне средине и мониторинг |
| 15. | Унапредити информисање јавности по питањима животне средине |

3. ПРОЦЕНА МОГУЋИХ УТИЦАЈА НА ЖИВОТНУ СРЕДИНУ

Проблематика заштите животне средине је данас један од прворазредних друштвених задатака. Данас присутне негативне последице углавном су последица погрешно планиране, изградње насеља, саобраћајних система, неконтролисане и неадекватне употребе енергије, као и непознавања основних законитости из домена животне средине.

У оквирима изнетих ставова промене које су последица прилагођавања природе потребама човека могу бити онакве какве он очекује, али могу бити, и често јесу, сасвим неповољне и за њега самог. Скуп таквих промена за собом повлачи врло сложене последице, које у принципу имају повратно деловање на иницијаторе промена, доводећи тако до нових стања и нових последица.

Циљ израде стратешке процене утицаја предметног плана на животну средину је сагледавање могућих негативних утицаја на квалитет животне средине и предвиђених мера за њихово смањење, односно довођење у прихватљиве оквире не стварајући конфликте у простору и водећи рачуна о капацитету животне средине на посматраном простору.

Предметни план ће представљати оквир за развој планског подручја са акцентом на заштиту водних ресурса слива акумулације.

У стратешкој процени, акценат није стављен искључиво на анализу планских решења која могу имплицирати негативне утицаје и трендове, већ и на она планска решења која доприносе заштити животне средине и подизању квалитета живота на посматраном простору. У том контексту, у Извештају се анализирају могући утицаји планираних активности на животну средину који ће се вредновати у односу на дефинисане циљеве и индикаторе.

Према члану 15. Закона о стратешкој процени, процена могућих утицаја плана на животну средину садржи следеће елементе:

- приказ процењених утицаја варијантних решења плана и програма повољних са становишта заштите животне средине са описом мера за спречавање и ограничавање негативних, односно увећање позитивних утицаја на животну средину;
- поређење варијантних решења и приказ разлога за избор најповољнијег решења;
- приказ процењених утицаја плана и програма на животну средину са описом мера за спречавање и ограничавање негативних, односно увећање позитивних утицаја на животну средину;
- начин на који су при процени утицаја узети у обзир чиниоци животне средине укључујући податке о: ваздуху, води, земљишту, клими, јонизујућем и нејонизујућем зрачењу, буци и вибрацијама, биљном и животињском свету, стаништима и био и гео диверзитету; заштићеним природним добрима; становништву, здрављу људи, насељима, културно-историјској баштини, инфраструктурним, привредним и другим објектима или другим створеним вредностима;
- начин на који су при процени узете у обзир карактеристике утицаја: вероватноћа, интензитет, сложеност/реверзибилност, временска димензија (трајање, учесталост, понављање), просторна димензија (локација, географска област, број изложених становника, прекогранична природа утицаја), кумулативна и синергијска природа утицаја.

3.1. Процена утицаја варијантних решења

Варијантна решења плана представљају различите рационалне начине средства и мере реализације циљева плана у појединим секторима развоја, кроз разматрање могућности коришћења одређеног простора за специфичне намене и активности. Укупни ефекти плана, па и утицаји на животну средину, могу се ефикасно утврдити поређењем са различитим варијантним решењима плана. Закон о стратешкој процени утицаја на животну средину не прописује шта су то варијантна решења плана која подлежу стратешкој процени утицаја, али у пракси се могу разматрати најмање две варијанте:

- варијанта примене плана,
- варијанта да се план не имплементира.

Међутим, с обзиром да у варијанти у којој се План не би радио и имплементирао не би било промена у простору значајних за евалуацију јер је су развојне активности (осим у домену развоја система водоакмулације) релативно занемарљиве, није сврсисходно анализирати наведене две варијанте. Појединачна секторска варијантна планска решења нису разматрана у предметном Плану.

Приоритетна и доминантно значајна заштита слива акумулације претпоставља решавање потенцијалних конфликта у простору у контексту развојних интереса водопривреде, с једне стране, и интереса локалне заједнице, с друге, због ограничења која производе режими заштите подручја.

3.2. Евалуација карактеристика и значаја утицаја планских решења

У наставку СПУ извршена је евалуација значаја, просторних размера и вероватноће утицаја планских решења на животну средину. Значај утицаја процењује се у односу на величину (интензитет) утицаја и просторне размере на којима се може остварити утицај. Утицаји, односно ефекти, планских решења, према величини промена се оцењују бројевима од -3 до +3, где се знак минус односи на негативне, а знак плус за позитивне промене. Овај систем вредновања примењује се како на појединачне индикаторе утицаја, тако и на сродне категорије преко збирних индикатора.

Табела 3. Критеријуми за оцењивање величине утицаја

| Величина утицаја | Ознака | Опис |
|------------------|--------|---|
| Критичан | - 3 | Преоптерећује капацитет простора |
| Већи | - 2 | У већој мери нарушава животну средину |
| Мањи | - 1 | У мањој мери нарушава животну средину |
| Нема утицаја | 0 | Нема утицаја на животну средину |
| Позитиван | +1 | Мање позитивне промене у животној средини |
| Повољан | +2 | Повољне промене квалитета животне средине |
| Врло повољан | +3 | Промене битно побољшавају квалитет живота |

У табели 4. приказани су критеријуми за вредновање просторних размера утицаја.

Табела 4 Критеријуми за вредновање просторних размера утицаја

| Значај утицаја | Ознака | Опис |
|----------------|----------|-----------------------------------|
| Регионални | Р | Могућ утицај на регионалном нивоу |
| Општински | О | Могућ утицај на подручју општине |
| Локални | Л | Могућ утицај локалног карактера |

Табела 5. Скала за процену вероватноће утицаја

| Вероватноћа | Ознака | Опис |
|-------------|----------|-----------------------|
| 100% | И | Утицај изванредан |
| више од 50% | В | Утицај вероватан |
| мање од 50% | М | Утицај могућ |
| мање од 1% | Н | Утицај није вероватан |

Додатни критеријуми могу се извести према времену трајања утицаја, односно последица. У том смислу се могу дефинисати привремени-повремени (П) и дуготрајни (Д) ефекти. На основу свих наведених критеријума врши се евалуација значаја идентификованих утицаја за остваривање циљева стратешке процене.

Усваја се: Утицаји од стратешког значаја за предметни план су они који имају јак или већи (позитиван или негативан) ефекат на целом подручју плана или на вишем нивоу планирања, према критеријумима у табели 6.

Табела 6. Критеријуми за евалуацију стратешки значајних утицаја

| Размере | Величина | | Ознака значајних утицаја |
|------------------------------|-----------------------|-----|--------------------------|
| Регионални ниво: Р | Јак позитиван утицај | +3 | Р+ |
| | Већи позитиван утицај | +2 | Р* |
| | Јак негативан утицај | - 3 | Р- |
| | Већи негативан утицај | - 2 | Р* |
| Општински/локални ниво: Л | Јак позитиван утицај | +3 | О(Л)+ |
| | Већи позитиван утицај | +2 | О (Л)* |
| | Јак негативан утицај | - 3 | О(Л)- |
| | Већи негативан утицај | - 2 | О(Л)* |

Табела 7. Планска решења у Предлогу плана обухваћена проценом утицаја

1. Заштита изворишта водоснабдевања

| | |
|-------------------------|---|
| Приоритетне активности: | <ul style="list-style-type: none"> – Успостављање строгог режима заштите изворишта водоснабдевања у зонама I и II. – Санитација на нивоу домаћинства; – Чишћење антиерозивних преграда на Бањској реци |
|-------------------------|---|

2. Заштита животне средине

| | |
|-------------------------|--|
| Приоритетне активности: | – Извођење антиерозивних радова у сливу акумулације Првонек; |
|-------------------------|--|

3. Побољшање путне инфраструктуре

| | |
|-------------------------|---|
| Приоритетне активности: | <ul style="list-style-type: none"> – Реконструкција општинског пута бр. 15 са обезбеђењем више приступа акваторији језера; – Изградња некатегорисаног пута од бране „Првонек“ до засеока Церак на подручју КО Првонек; – Изградња сервисне саобраћајнице дуж леве обале језера |
|-------------------------|---|

| | |
|--|---|
| | „Првонек“ у зони I акумулације; – Изградња мреже туристичких, спортских и излетничких стаза. |
|--|---|

4. Заштита природних и културних добара

| | |
|-------------------------|--|
| Приоритетне активности: | – Рекогносцирање терена и одговарајућа истраживања индикованих археолошких локалитета и објеката народног градитељства на подручју насеља Стара Брезовица, |
|-------------------------|--|

5. Развој туризма:

| | |
|-------------------------|--|
| Приоритетне активности: | – Консолидација и функционално интегрисање постојеће туристичке понуде акумулације „Првонек“, планине Бесне Кобиле, града Врања и Врањске бање; – Реализација садржаја целогодишње туристичко-рекреативне понуде на подручју слива акумулације „Првонек“ (водни, риболовни, еколошки, спортски туризам, ловни и други специјализован видови еко-туризма). |
|-------------------------|--|

Табела 8. Процена величине утицаја планских решења на животну средину и елементе одрживог развоја

Циљеви СПУ

- | | |
|---|--|
| <ol style="list-style-type: none"> 1. Смањити загађење површинских и подземних вода 2. Каналисати отпадне воде око акумулације 3. Ублажити негативан утицај отпада на хидролошки режим и квалитет вода 4. Смањити ниво штетних материја у ваздух до прописаних вредности 5. Повећати степена шумовитости 6. Смањити контаминацију земљишта 7. Очувати биодиверзитет – избећи неповратне губитке 8. Заштитити предео | <ol style="list-style-type: none"> 9. Заштитити природна добра 10. Заштитити културна добра 11. Очувати насељеност руралних подручја 12. Унапредити здравље становништва 13. Повећати запосленост 14. Унапредити службу за заштиту животне средине и мониторинг 15. Унапредити информисање јавности по питањима животне средине |
|---|--|

| Планско решење | Циљеви СПУ | | | | | | | | | | | | | | |
|--|------------|----|----|----|---|---|---|----|----|----|----|----|----|----|----|
| | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 8 | 9 | 10 | 11 | 12 | 13 | 14 | 15 |
| Заштита изворишта водоснабдевања кроз санитацију на нивоу домаћинства, успостављање строгог режима заштите изворишта водоснабдевања у зонама I и II и чишћење антиерозивних преграда на Бањској реци | +3 | +3 | +3 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | +3 | 0 | 0 | 0 |
| Заштита животне средине кроз извођење антиерозионих радова у сливу акумулације | 0 | 0 | +3 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| Побољшање путне инфраструктуре кроз реконструкцију општинског пута бр. 15, изградњу некатегорисаног пута од бране „Првонек“ до засеока Церак на подручју КО Првонек, изградњу сервисне саобраћајнице дуж леве обале језера „Првонек“ у зони I акумулације и изградњу мрежу туристичких, спортских и излетничких стаза. | -1 | 0 | 0 | -2 | 0 | 0 | 0 | -1 | 0 | 0 | +3 | -1 | 0 | 0 | 0 |
| Заштита природних и културних добара кроз рекогносцирање терена и одговарајућа истраживања индикованих археолошких локалитета и објеката народног градитељства на подручју насеља Стара Брезовица, | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | +3 | 0 | +3 | +1 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| Развој туризма кроз интегрисање постојеће туристичке понуде акумулације „Првонек“, планине Бесне Кобиле, града Врања и Врањске бање и реализацију садржаја целогодишње туристичко-рекреативне понуде на подручју слива акумулације „Првонек“ | -1 | -1 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | -1 | +1 | +1 | +3 | 0 | +3 | +1 | +2 |

* - критеријуми према табели 3.

Табела 9. Процена просторних размера утицаја планских решења на животну средину и елементе одрживог развоја

Циљеви СПУ

- | | |
|---|---|
| 1. Смањити загађење површинских и подземних вода | 9. Заштитити природна добра |
| 2. Каналисати отпадне воде око акумулације | 10. Заштитити културна добра |
| 3. Ублажити негативан утицај отпада на хидролошки режим и квалитет вода | 11. Очувати насељеност руралних подручја |
| 4. Смањити ниво штетних материја у ваздух до прописаних вредности | 12. Унапредити здравље становништва |
| 5. Повећати степена шумовитости | 13. Повећати запосленост |
| 6. Смањити контаминацију земљишта | 14. Унапредити службу за заштиту животне средине и мониторинг |
| 7. Очувати биодиверзитет – избећи неповратне губитке | 15. Унапредити информисање јавности по питањима животне средине |
| 8. Заштитити предео | |

| Планско решење | Циљеви СПУ | | | | | | | | | | | | | | |
|--|------------|---|---|---|---|---|---|---|---|----|----|----|----|----|----|
| | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 8 | 9 | 10 | 11 | 12 | 13 | 14 | 15 |
| Заштита изворишта водоснабдевања кроз санитацију на нивоу домаћинства, успостављање строгог режима заштите изворишта водоснабдевања у зонама I и II и чишћење антиерозивних преграда на Бањској реци | Р | Л | Р | | | | | | | | | Л | | | |
| Заштита животне средине кроз извођење антиерозионих радова у сливу акумулације | | | Р | | | | | | | | | | | | |
| Побољшање путне инфраструктуре кроз реконструкцију општинског пута бр. 15, изградњу некатегорисаног пута од бране „Првонек“ до засеока Церак на подручју КО Првонек, изградњу сервисне саобраћајнице дуж леве обале језера „Првонек“ у зони I акумулације и изградњу мрежу туристичких, спортских и излетничких стаза. | Л | | | Л | | | | Л | | | О | Л | | | |
| Заштита природних и културних добара кроз рекогносцирање терена и одговарајућа истраживања индикованих археолошких локалитета и објеката народног градитељства на подручју насеља Стара Брезовица, | | | | | | | | Л | | О | О | | | | |
| Развој туризма кроз интегрисање постојеће туристичке понуде акумулације „Првонек“, планине Бесне Кобиле, града Врања и Врањске бање и реализацију садржаја целогодишње туристичко-рекреативне понуде на подручју слива акумулације „Првонек“ | Л | Л | | | | | | Л | Р | Р | Р | | Л | Л | Л |

* - критеријуми према табели 4.

Табела 10. Идентификација и евалуација стратешки значајних утицаја планских решења

| Планско решење | Идентификација и евалуација значајних утицаја | | Образложење | др. мањи утицаји |
|--|---|--------|--|------------------|
| | Циљ СПУ | Ранг | | |
| ЗАШТИТА ИЗВОРИШТА ВОДОСНАБДЕВАЊА | | | | |
| Санитација на нивоу домаћинства | 1 | P+ / B | Очекују се вероватни јаки позитивни утицаји регионалног типа на смањење загађења површинских и подземних вода и локалног типа на унапређење здравља становништва | 2,3 |
| | 12 | L+ / B | | |
| Успостављање строгог режима заштите изворишта водоснабдевања у зонама I и II | 2 | L+ / B | Очекују се вероватни јаки позитивни утицаји локалног типа на канализацију отпадних вода око акумулације и регионалног типа на ублажавање негативног утицаја отпада на хидролошки режим и валитет вода | 1, 12 |
| | 3 | P+ / B | | |
| Чишћење антиерозивних преграда на Бањској реци | 3 | P+ / B | Очекују се јаки позитивни утицаје регионалног типа на ублажавање негативног утицаја отпада на хидролошки режим и квалитет вода | 1,2,12 |
| ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ | | | | |
| Извођење антиерозионих радова у сливу акумулације | 3 | P+ / B | Очекују се јаки позитивни утицаје регионалног типа на ублажавање негативног утицаја отпада на хидролошки режим и квалитет вода | 1,12 |
| ПОБОЉШАЊЕ ПУТНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ | | | | |
| Реконструкција општинског пута бр. 15 са обезбеђењем више приступа акваторији језера | 4 | O* / B | Очекују се могући негативни утицаји локалног типа на смањење нивоа штетних материја у ваздуху и унапређење здравља становника до прописаних вредности, као и могући већи позитивни утицај локалног типа на очување насељености руралног подручја | 1,8 |
| | 11 | O+ / B | | |
| | 12 | L* / M | | |
| Изградња некатегорисаног пута од бране Првонек до засеока Церак на подручју КО Првонек | 4 | L* / M | Могућа је појава негативног утицаја локалног типа на смањење нивоа штетних материја у ваздуху до прописаних вредности, као и јаког позитивног утицаја локалног типа на очување насељености руралних подручја | 1,8,12 |
| | 11 | O+ / B | | |
| Изградња сервисне саобраћајнице дуж леве обале језера Првонек у зони I акумулације | 4 | L* / M | Могућа је појава негативног утицаја локалног типа на смањење нивоа штетних материја у ваздуху до прописаних вредности, као и јаког позитивног утицаја локалног типа на очување насељености руралних подручја | 1,8,12 |
| | 11 | O+ / B | | |
| Изградња мреже туристичких, спортских и излетничких стаза | 11 | O+ / B | Извесни су јаки позитивни утицаји на читавом планском подручју у очувања насељености руралних подручја и унапређења здравља становника | 8,9,10,14 |
| | 12 | O+ / B | | |

| ЗАШТИТА ПРИРОДНИХ И КУЛТУРНИХ ДОБАРА | | | | |
|--|-----------|---------------|---|----------------|
| Рекогносцирање терена и истраживања индикованих археолошких локалитета и објеката народног градитељства на подручју села Стара Брезовица | 8 | O+ / M | Очекују се значајни позитивни утицаји општинског карактера у контексту заштите предела, заштите природних и културних добара | 7,11,12,13 |
| | 10 | O+ / M | | |
| РАЗВОЈ ТУРИЗМА | | | | |
| Интегрисање постојеће туристичке понуде акумулације „Првонек“, планине Бесне Кобиле, града Врања и Врањске бање | 1 | L*/M | Могући су јачи позитивни утицаји регионалног карактера на очување насељености руралних подручја и повећање запослености и мањи негативни утицаји локалног типа на смањење загађења површинских и подземних вода и заштиту предела | 2,9,10,14,15 |
| | 8 | L*/M | | |
| | 11 | P+ / B | | |
| | 13 | P+ / B | | |
| Реализација садржаја целогодишње туристичко-рекреативне понуде на подручју слива акумулације „Првонек“ | 1 | L*/M | Очекују се могући позитивни утицаји локалног типа на смањење загађења површинских и подземних вода и повећање запослености, као и већи позитивни утицај регионалног типа на очување насељености руралног подручја | 2,8,9,10,14,15 |
| | 11 | P+ / B | | |
| | 13 | L+ / M | | |

* - критеријуми према табели 6.

3.3. Резиме значајних утицаја плана

На основу евалуације значаја утицаја приказаних у табели 10, закључује се да имплементација плана не производи стратешки значајне негативне импликације на планском подручју. Негативни утицаји су идентификовани као неминовна последица развоја, а односе се на развој мреже локалне саобраћајне инфраструктуре и реализацију садржаја целогодишње туристичке понуде на подручју слива, ограниченог су карактера и по интензитету и по просторној размери и нису оцењени као стратешки значајни. Са друге стране, идентификован је читав низ позитивних значајних утицаја плана од којих су најзначајнији:

1) Животна средина

- квалитет ваздуха и клима: смањење загађености ваздуха и смањење емисије „гасова стаклене баште“ услед повећања коришћења обновљивих видова енергије;
- квалитет вода: очување квалитета вода сливног подручја применом низа плански и техничко-технолошких мера заштите, а нарочито заштитом изворишта водоснабдевања кроз санитацију на нивоу домаћинства;
- квалитет земљишта: применом антиерозивних радова у сливу водоакumulације;
- био и геодиверзитет, предео: заштита природних и предеоних вредности простора и био и геодиверзитета одговорним поступањем и односом према простору у свим сферама људског деловања, рекогносцирање терена и истраживања индикованих локалитета и објеката народног градитељства.

2) Друштвено-економска питања

- запосленост: повећање запослености развојем пољопривреде и посебно туризма;
- институције: унапређење институционалне организованости за обављање послова у области заштите животне средине, мониторинга и информисања јавности о питањима од значаја за животну средину;
- здравље становништва: решавање проблема првенствено у вези са стварањем услова за снабдевање становништва квалитетном водом за пиће и подизањем квалитет услуга јавних служби, пре свега у здравственој заштити становништва.

3.4. Кумулативни и синергетски ефекти

У складу са Законом о стратешкој процени (члан 15.) стратешка процена треба да обухвати и процену кумулативних и синергетских ефеката. Значајни ефекти могу настати као резултат интеракције између бројних мањих утицаја постојећих објеката и активности и различитих планираних активности у подручју плана. Ови утицаји делом су идентификовани у табели 10.

Кумулативни ефекти настају када појединачна планска решења немају значајан утицај, а неколико индивидуалних ефеката заједно могу да имају значајан ефекат.

Синергетски ефекти настају у интеракцији појединачних утицаја који производе укупни ефекат који је већи од простог збира појединачних утицаја.

Заштита животне средине и водоакumulације од загађивања ће имати дуготрајне позитивне синергетске директне реверзибилне ефекте на очување и унапређење специјске, генетичке и екосистемске разноврсности, позитивне кумулативне дуготрајне ефекте на очување, презентацију и одрживо коришћење природе и природних вредности, затим позитивне дуготрајне, као и позитивне дуготрајне реверзибилне ефекте на смањење загађења и очување квалитета и квантитета земљишта и водних ресурса и планско регулисање отпадних вода које не смеју доћи у додир са водоакumulацијом.

Антиерозивна заштита слива водоакумулације ће имати дуготрајне позитивне, директне синергетске ефекте на повећање агробiodиверзитета и смањење ефеката водне ерозије земљишта.

Очување квалитета животне средине и управљање квалитетом воде у сливу акумулације ће имати дуготрајне позитивне директне ефекте на очување, презентацију и одрживо коришћење природе и природних вредности, и заштиту здравља становника и стварања услова за њихов одмор и рекреацију, док ће имати позитивне индиректне дисконтинуалне ефекте на смањење загађења и очување квалитета и квантитета земљишта и водних ресурса.

Санитација на нивоу домаћинства имаће синергетске индиректне ефекте на заштиту здравља становника и стварање услова за њихов одмор и рекреацију, синергетске индиректне ефекте на задржавање становника и подстицај насељавања у сеоским срединама и директне кумулативне ефекте на смањење загађења и очување квалитета и квантитета земљишта и водних ресурса.

Заштита од елементарних непогода имаће дуготрајан позитиван индиректан кумулативни утицај на очување и унапређење специјске, генетичке и екосистемске разноврсности и очување, заштиту предела и природних добара, као и унапређење службе за заштиту животне средине и мониторинг.

3.5 Опис мера за предупређење и смањење негативних и повећање позитивних утицаја на животну средину

Заштита животне средине подразумева поштовање свих општих мера заштите животне средине и природе и прописа утврђених законском регулативом. У том смислу се, на основу анализираних стања животне средине у планском подручју и његовој околини и на основу процењених могућих негативних утицаја, дефинишу мере заштите.

Мере заштите имају за циљ да утицаје на животну средину у оквиру планског подручја сведу у оквиру граница прихватљивости, а са циљем спречавања угрожавања животне средине и здравља људи. Оне служе и да би позитивни утицаји задржали такав тренд. Мере заштите омогућавају развој и спречавају конфликте на датом простору што је у функцији реализације циљева одрживог развоја.

3.5.1 Опште мере заштите

На основу анализе стања животне средине, просторних односа планског подручја са својим окружењем, планираних активности у планском подручју, процењених могућих негативних утицаја на квалитет животне средине и услова надлежних институција, утврђују се следеће мере заштите које је потребно реализовати на планском подручју и то:

- примена пропозиција Закона о водама ("Службени гласник РС", број 30/10, 93/12 и 101/16) и подзаконских аката који проистичу из овог закона, а посебно Правилника о начину одређивања и одржавања зона санитарне заштите изворишта водоснабдевања („Службени гласник РС“, број 92/08), како би се зауставио садашњи процес лагане еутрофикације;
- одржавање и заштита постојећег шумског фонда, пошумљавање проређених и обешумљених површина по правилу аутохтоном дендрофлором;
- уређење обала ради антиерозионе заштите и заштите од клизишта и то:
 - затрављивање, пожбуњавање и пошумљавање приобаља акумулација и водотокова одговарајућим аутохтоним врстама;

- мелиорација постојећих и успостављање нових травних површина на стаништима са развијеном ерозијом;
 - формирање "живих" ретензионих појаса садњом одговарајућих жбунастих врста дуж бујичних и ерозијом угрожених водотокова;
 - примена биолошких и техничких радова на превентивној стабилизацији и санацији клизишта, сипара и других појава нестабилности терена;
- уређење корита бујичних водотокова пошумљавањем и везивањем земљишта одговарајућим врстама дендрофлоре и изградњом депонијско-консолидационих објеката различитог капацитета и запремине (преграде, прагови, плетари и сл.);
 - заштита вегетације у ужој и широј зони заштите изворишта забраном и строгом контролом обављања активности (неконтролисано крчење шуме и сл.) које могу подстаћи ерозивне процесе или нарушити водни режим;
 - контролисано испирање акумулација или испуштање доњих слојева воде у којима долази до нагомилавања муља;
 - обезбеђење минималног одрживог протока, са високим квалитетом воде и 100% временске и количинске обезбеђености;
 - управљање нивоом водозаврата из акумулације, у циљу обезбеђења приближно изједначеног нивоа термклиме водотока пре улива у акумулацију и минималног одрживог протока; и
 - редовно контролисање спровођења мера санитарне заштите, евидентирање потенцијалних извора загађења изворишта, и организациона и техничка припрема за случај акцидентног загађења.

3.5.2 Мере за праћење стања животне средине

Праћење квалитета воде обезбедиће се:

- редовним, дневним праћењем квалитета сирове воде на улазу у водозахватни објекат;
- месечним праћењем квалитативних параметара воде на улазу и излазу из акумулације и на три профила у језеру на различитим дубинама и на дну језера;
- месечним испитивањем биолошких одлика фитопланта, зоопланктона и фауне дна акумулације, а по потреби и на притокама;
- сезонским испитивањем биотичких и абиотичких одлика језерског муља; и
- сезонским испитивањем ихтиофауне.

Праћење промена стања животне средине обезбедиће се:

- постављањем метеоролошке и био-мониторинг станице у близини акумулације;
- контролом и праћењем свих осталих биотичких и абиотичких параметара значајних за процену и предвиђање стања животне средине и то:
 - ❖ ревитализованих и рекултивисаних земљишта;
 - ❖ постојећег шумског фонда, пошумљених и затрављених шумских земљишта;
 - ❖ промена флористичко-вегетационог склопа у ужој зони заштите акумулације;

- контролом утицаја постојећих и планираних активности на подручју водоакумулације и слива (саобраћај, туризам и др.) на квалитет животне средине;
- одржавање комуналне хигијене у зонама I и II водоакумулације и у границама слива;
- контролом и квантификавањем ерозионе продукције и проноса наноса, односно количине наноса који доспева до водоакумулације; и
- контролом и праћењем биотичких и абиотичких промена у водном систему низводно од акумулације и, зависно од ситуације.

Мере заштите у фази експлоатације акумулације, као и праћење стања животне средине ближе се утврђују проценом утицаја објеката и радова на животну средину као и планом о проглашењу ерозионих подручја и планом одбране од бујичних поплава.

4. СМЕРНИЦЕ ЗА ИЗРАДУ ПРОЦЕНА УТИЦАЈА НА НИЖИМ ХИЈЕРАРХИЈСКИМ НИВОИМА

Према члану 16. Закона о стратешкој процени, Извештај о стратешкој процени садржи разрађене смернице за планове или програме на нижим хијерархијским нивоима које обухватају дефинисање потребе за израдом стратешких процена и процена утицаја пројеката на животну средину, одређују аспекти заштите животне средине и друга питања од значаја за процену утицаја на животну средину планова и програма нижег хијерархијског нивоа.

У детаљнијој планској разради неопходно је извршити вредновање капацитета простора у односу на одговарајуће делатности и активности која се планирају на њему. На тај начин ће се извршити еколошка валоризација простора и прописати мере којима се у потпуности мора обезбедити заштита околине од загађења. Приоритети на изради урбанистичких планова и њихова динамика израде, заснивају се на конкретним планским решењима из просторног плана, плановима и програмима рада јавних предузећа, потребама и захтевима локалне самоуправе и републичких институција.

Просторни план се спроводи, у складу са одредбама Закона о планирању и изградњи, на следећи начин:

1) директно:

- издавањем локацијских услова на основу планских решења и правила овог Просторног плана за обухват детаљне разраде, и то за: објекте у функцији водопривреде који се налазе у зони I санитарне заштите акумулације „Првонек“ и просторне целине „Б“ и „В“;

2) индиректно:

- применом и разрадом планских решења овог Просторног плана у другим просторним плановима подручја посебне намене;
- применом и разрадом планских решења овог просторног плана у планским документима јединица локалне самоуправе (Просторни план града Врања и урбанистички планови).

Препоручује се израда стратешких процена утицаја свих планских докумената који се налазе у зонама I и II заштите акумулације, посебно за План детаљне регулације за подбрански део. За друга планска документа, у редовној процедури прописаној Законом о стратешкој процени утицаја, на конкретним случајевима ће се доносити одлука о потреби израде стратешке процене утицаја на животну средину.

Сходно пропозицијама и одредбама Закона о процени утицаја на животну средину ("Службени гласник РС", број 135/04 и 36/09.), може се тражити израда Студије о процени утицаја на нивоу пројектно-техничке документације.

Ово се односи на случајеве када се Просторни план спроводи директно. У тим случајевима, носилац пројекта је, у складу са чланом 8. Закона о процени утицаја, у обавези да се обрати надлежном општинском органу са захтевом о одређивању потребе израде Студије процене утицаја на животну средину, у складу са Законом о заштити животне средине ("Службени гласник РС", 135/04, 36/09 72/09 – 43/11-Уставни суд и 14/2016), Законом о процени утицаја на животну средину ("Службени гласник РС", бр. 135/04 и 36/09), Правилником о садржини студије о процени утицаја на животну средину ("Службени гласник РС", бр. 69/2005), и Уредбом о утврђивању Листе пројекта за које је обавезна процена утицаја и Листе пројеката за које се може захтевати процена утицаја на животну средину ("Службени гласник РС", бр. 114/08).

5. ПРОГРАМ ПРАЋЕЊА СТАЊА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ У ТОКУ СПРОВОЂЕЊА ПЛАНА

Успостављање ефикасног мониторинга предуслов је остваривања циљева Просторног плана у области заштите природе и животне средине, односно циљева СПУ и представља један од од основних приоритета имплементације Плана. Према Закону о заштити животне средине, Влада доноси програм мониторинга на основу посебних закона за територију Републике Србије, а јединица локалне самоуправе, односно општина, доноси програм праћења стања животне средине на својој територији, који мора бити усклађен са претходно наведеним програмом Владе.

Законом о стратешкој процени утврђена је обавеза дефинисања програма праћења стања животне средине у току спровођења плана или програма за који се Стратешка процена ради. Законом је прописан и садржај програма мониторинга који, нарочито, садржи:

- 1) опис циљева плана и програма;
- 2) индикаторе за праћење стања животне средине;
- 3) права и обавезе надлежних органа;
- 4) поступање у случају појаве неочекиваних негативних утицаја;
- 5) друге елементе у зависности од врсте и обима плана и програма.

При томе, дата је могућност да овај програм може бити саставни део постојећег програма мониторинга који обезбеђује орган надлежан за заштиту животне средине. Такође, мониторинг би требало да обезбеди информације о квалитету постојећег извештаја које се могу користити за израду будућег извештаја о стању квалитета животне средине.

5.1. Опис циљева плана

Опис циљева Просторног плана је наведен у поглављу I СПУ, па ће се више пажње посветити циљевима Програма праћења стања животне средине. Основни циљ формирања мониторинг система је да се обезбеди, поред осталог, правовремено реаговање и упозорење на могуће негативне процесе и акцидентне ситуације, као и потпунији увид у стање елемената животне средине и утврђивање потреба за предузимање мера заштите у зависности од степена угрожености и врсте загађења. Потребно је обезбедити континуирано праћење стања квалитета животне средине и активности на подручју Плана чиме се ствара могућност за њеним рационалним управљањем. Према Закону о заштити животне средине, Република, односно јединица локалне самоуправе, у оквиру своје надлежности утврђене Законом, обезбеђује континуалну контролу и праћење стања животне средине у складу са овим и посебним законима. Према члану 69. наведеног Закона, циљеви Програма праћења стања животне средине били би:

- обезбеђење мониторинга,
- дефинисање садржине и начина вршења мониторинга,
- одређивање овлашћених организација за обављање мониторинга,
- дефинисање мониторинга загађивача,
- успостављање информационог система и дефинисање начина достављања података у циљу вођења интегралног катастра загађивача, и
- увођење обавезе извештавања о стању животне средине према прописаном садржају извештаја о стању животне средине.

Кључни плански циљ у овом случају је заштита водних ресурса подручја слива акумулације «Првонек», а затим и осталих чинилаца животне средине и природе уз стварање услова за

одрживи социо-економски развој простора. У корелацији са наведеном констатацијом кључне области мониторинга су: вода, ваздух, земљиште, емисије, бука и природне вредности.

5.2. Индикатори за праћење стања животне средине

Мониторинг стања животне средине се врши систематским мерењем, испитивањем и оцењивањем индикатора стања и загађења животне средине које обухвата праћење природних фактора, односно промена стања и карактеристика животне средине.

Имајући у виду просторни обухват плана и могућа загађења, систем мониторинга се, пре свега, односи на следеће показатеље:

- контролу и праћење квалитета вода на подручју плана,
- успостављање мреже мерних места за мерење емисије, у циљу праћења степена загађености ваздуха на посматраном подручју
- контролу спровођења санитарне заштите у подручјима зона заштите водоизворишта,
- праћење квалитета земљишта контролом његовог загађивања,
- успостављање мерних места у циљу праћења нивоа буке, и
- сталну урбанистичко-грађевинску контролу лоцирања и изградње објеката.

Све наведене параметре потребно је пратити у односу на индикаторе дате према рецепторима животне средине који су дефинисани и презентовани у табели 1. и у складу са законским и подзаконским актима за одређене аспекте животне средине који су наведени у тачкама 5.2.1 – 5.2.6.

Поред наведеног, посебно је важно праћење имплементације планских мера заштите дефинисаних у оквиру СПУ и у оквиру Просторног плана.

5.2.1 Мониторинг систем за контролу квалитета вода

Основни документ за мониторинг квалитета вода је Годишњи програм мониторинга квалитета вода који се на основу члана 108. и 109. Закона о водама („Службени гласник РС“, бр. 30/10, 93/12 и 101/16) утврђује уредбом Владе на почетку календарске године за текућу годину. Програм реализује републичка организација надлежна за хидрометеоролошке послове и он обухвата месечна, недељна или дневна мерења и осматрања водотока, водоакumulација, изворишта од посебног значаја и једнократна годишња испитивања квалитета седимената, као и годишња испитивања подземних вода.

Кроз имплементацију Плана потребно је утврдити обавезу проширења мреже осматрачких места и надлежност за спровођење додатних обавеза мониторинга квалитета вода.

Мониторинг водних објеката који служе водоснабдевању становништва врше територијално надлежни заводи за заштиту здравља (на нивоу општина, где постоји), а обим и врста тог мониторинга прилагођавају се динамици реализације планских решења у домену обезбеђења комуналних потреба водоснабдевања. Неопходно је проширење пунктова/профила из мреже осматрачких места на којима се врши узорковање и испитивање квалитета вода на планском подручју.

Подзаконска акта којим се уређује област вода:

- Правилник о опасним материјама у водама („Службени гласник СРС“, број 31/82);
- Правилник о хигијенској исправности воде за пиће („Службени лист СРЈ“, бр. 42/98, 44/99);

- Правилник о начину одређивања и одржавања зона санитарне заштите изворишта водоснабдевања („Службени гласник РС“, број 92/08);
- Одлука о одређивању граница водних подручја („Службени гласник РС“, број 75/10);
- Правилник о садржини, начину вођења и обрасцу водне књиге („Службени гласник РС“, број 86/10);
- Правилник о утврђивању водних тела површинских и подземних вода („Службени гласник РС“, број 96/10);
- Правилник о садржини и начину вођења Катастра водних објеката („Службени гласник РС“, број 34/11);
- Уредба о граничним вредностима приоритетних и приоритетних хазардних супстанци које загађују површинске воде и роковима за њихово достизање („Службени гласник РС“, број 24/14)
- Уредба о граничним вредностима емисије загађујућих материја у воде и роковима за њихово достизање („Службени гласник РС“, бр. 67/11, 48/12 и 1/16);
- Правилник о референтним условима за типове површинских вода („Службени гласник РС“, број 67/11);
- Правилник о параметрима еколошког и хемијског статуса површинских вода и параметрима хемијског и квантитативног статуса подземних вода („Службени гласник РС“, број 74/11);
- Правилник о утврђивању методологије за израду прелиминарне процене ризика од поплава („Службени гласник РС“, број 1/12);
- Уредба о граничним вредностима загађујућих материја у површинским и подземним водама и седименту и роковима за њихово достизање („Службени гласник РС“, број 50/12);
- Решење којим се одређују зоне санитарне заштите на административној територији града Београда за изворишта подземних и површинских вода која служе за водоснабдевање града Београда, број 530-01-48/2014-10 од 01.08.2014. године;
- Наредба о утврђивању Оперативног плана за одбрану од поплава за 2017. годину („Службени гласник РС“, бр. 5/17 и 71/17);
- Правилник о начину и условима за мерење количине и испитивање отпадних вода и садржини извештаја о извршеним мерењима („Службени гласник РС“, број 33/16);
- Уредба о утврђивању Програма управљања водама у 2016. години («Службени гласник РС», бр. 28/16 и 108/16);
- Уредба о утврђивању Програма управљања водама у 2017. години («Службени гласник РС», број 17/17 и 42/17);
- Правилник о врстама и начину осматрања и испитивању квантитативних и квалитативних промена воде („Службени лист СФРЈ“, број 42/66);
- Стратегија управљања водама на територији РС до 2034. Године («Службени гласник РС», број 3/17);
- Правилник о садржини посебног плана управљања водама („Службени гласник РС“, број 9/17);
- Правилник о утврђивању Методологије за израду карте угрожености и карте ризика од поплава („Службени гласник РС“, број 13/17);
- Правилник о утврђивању критеријума за одређивање заштићених области („Службени гласник РС“, број 13/17);
- Правилник о одређивању случајева у којима је потребно прибавити водну дозволу („Службени гласник РС“, број 30/17);
- Правилник о садржини и начину вођења регистра заштићених области („Службени гласник РС“, број 33/17);
- Уредба о висини накнада за воде („Службени гласник РС“, број 36/17);
- Правилник о условима у погледу техничко-технолошке опремљености и организационе и кадровске оспособљености за добијање лиценце за обављање делатности вађења речних наноса, као и о начину вођења евиденције издатих и одузетих лиценци („Службени гласник РС“, број 39/17).

5.2.2. Мониторинг систем за контролу квалитета ваздуха

Проучавање и праћење квалитета ваздуха има за циљ контролу и утврђивање степена загађености ваздуха, као и утврђивање тренда загађења, како би се правовремено деловало ка смањењу штетних супстанци до нивоа који неће битно утицати на квалитет животне средине.

Правни основ за праћење квалитета ваздуха представља Закон о заштити животне средине ("Службени гласник РС", 135/04, 36/09 72/09 – 43/11-Уставни суд и 14/2016), Закон о заштити ваздуха („Службени гласник РС“, 36/09 и 10/13); Национална стратегија за укључивање Републике Србије у механизам чистог развоја Кјото протокола за секторе управљања отпадом, пољопривреде и шумарства (“Службени гласник РС”, број 8/10); и следећа подзаконска акта:

- Уредба о условима за мониторинг и захтевима квалитета ваздуха („Службени гласник РС“, бр. 11/10,75/10 и 63/13);
- Уредба о критеријумима и начину одобравања програма и пројеката који се реализују у оквиру Механизма чистог развоја („Службени гласник РС“, број 44/10);
- Уредба о граничним вредностима емисија загађујућих материја у ваздуху из стационарних извора загађивања, осим постројења за сагоревање („Службени гласник РС“, број 111/15);
- Правилник о садржају планова квалитета ваздуха („Службени гласник РС“, број 21/10);
- Правилник о садржају краткорочних акционих планова („Службени гласник РС“, број 65/10);
- Правилник о начину размене информација о мерним местима у државној и локалној мрежи, техникама мерења, као и о начину размене података добијених праћењем квалитета ваздуха у државној и локалним мрежама („Службени гласник РС“, број 84/10);
- Уредба о одређивању зона и агломерација („Службени гласник РС“, бр. 58/11 и 98/12).

Стандарди и методе мониторинга ваздуха прописани су Правилником о начину размене информација о мерним местима у државној и локалној мрежи, техникама мерења, као и о начину размене података добијених праћењем квалитета ваздуха у државној и локалним мрежама („Службени гласник РС“, број 84/10).

Предмет систематског мерења су одређене неорганске материје (сумпордиоксид, чађ, суспендоване честице, азотдиоксид, приземни озон, угљемонксид, хлороводоник, флуороводоник, амонијак и водониксулфид), таложне материје из ваздуха, тешки метали у суспендованим честицама (кадмијум, манган, олово, жива, бакар), органске материје (угљендисулфид, акролеин и др), канцерогене материје (арсен, бензен, никл, винилхлорид).

Влада утврђује двогодишње програме мониторинга ваздуха, Према програмима се врше систематска мерења имисије на основној и локалној мрежи станица. Имајући у виду врсту и карактер планских решења, природне и антропогене одлике планског подручја и процењене незнатне и мале утицаје тих решења на квалитет ваздуха, сматра се да би повремени или сезонска мерења вредности имисије у већим насељима и поред главних саобраћајница била задовољавајућа. Те програме ће реализовати Републички хидрометеоролошки завод и Завод за јавно здравље Врање.

5.2.3 Мониторинг систем за контролу квалитета земљишта

Основе мониторинга земљишта намењеног пољопривредној производњи постављене су Законом о пољопривредном земљишту ("Службени гласник РС" бр. 62/06, 65/08 - др. закон, 41/09 и 112/15) и односе се на испитивање количина опасних и штетних материја у том земљишту и води за наводњавање, а према програму који доноси Министар надлежан за послове пољопривреде. То испитивање могу обављати стручно и технички оспособљена и од стране надлежног министарства овлашћена правна лица (предузећа, привредна друштва и др.).

Министар, такође, прописује дозвољене количине опасних и штетних материја и метод њиховог испитивања. Рок за доношење подзаконских аката је две године по усвајању претходно наведеног закона, а до тог времена примењује се Правилник о дозвољеним количинама опасних и штетних материја у земљишту и води за наводњавање и методама за њихово испитивање ("Службени гласник РС" бр. 23/94).

Контрола плодности обрадивог пољопривредног земљишта и количине унетог минералног ђубрива и пестицида врши се по потреби, а најмање једном у пет година. Те послове може обављати регистровано, овлашћено и оспособљено правно лице, а трошкове сноси власник, односно корисник земљишта. Уз извештај о обављеним испитивањима обавезно се даје препорука о врсти ђубрива које треба користити и најбољим начинима побољшања хемијских и биолошких својстава земљишта.

Заштита пољопривредног земљишта, као и мониторинг његовог стања обавезан су елемент пољопривредних основа, чији су садржај, начин израде и доношења регулисани члановима 5. до 14. Закона о пољопривредном земљишту. Истим законом предвиђено је спровођење Стратешке процене пољопривредних основа. Праћење стања тла у односу на ерозионе процесе, посебно спирања и акумулирања материјала дејством воде, значајан је инструмент успешне заштите како пољопривредног, тако шумског и осталог земљишта, што је као експлицитна обавеза уграђено у Закон о пољопривредном земљишту и Закон о шумама и као начелна обавеза у Закон о заштити животне средине.

5.2.4 Мониторинг емисије

Подзаконска акта која се односе на емисије су:

- Уредба о листи индустријских постројења и активности у којима се контролише емисија испарљивих органских једињења, о вредностима емисије испарљивих органских једињења при одређеној потрошњи растварача и укупним дозвољеним емисијама, као и шеми за смањење емисија („Службени гласник РС“, број 100/11);
- Уредба о утврђивању Програма контроле квалитета ваздуха у државној мрежи („Службени гласник РС“, број 58/11);
- Правилник о условима за издавање дозволе за мерење квалитета ваздуха и дозволе за мерење емисије из стационарних извора загађивања („Службени гласник РС“, број 1/12);
- Правилник о условима за издавање сагласности оператерима за мерење квалитета ваздуха и/или емисије из стационарних извора загађивања („Службени гласник РС“, број 16/12);
- Уредба о мерењима емисија загађујућих материја у ваздух из стационарних извора загађивања („Службени гласник РС“, број 5/16);
- Уредба о граничним вредностима емисија загађујућих материја у ваздух из постројења за сагоревање („Службени гласник РС“, број 6/16).

Закон о интегрисаном спречавању и контроли загађивања животне средине ("Службени гласник РС" бр. 135/04 и 25/15) утврђује обавезу мониторинга емисије/ефеката на њиховом извору, као саставног дела прибављања интегрисане дозволе за постројења и активности који могу имати негативне последице по животну средину и здравље људи, што је регулисано актима Владе (Уредба о врстама активности и постројења за које се издаје интегрисана дозвола - "Службени гласник РС", бр. 84/05), Уредба о садржини програма мера прилагођавања рада постојећег постројења или активности прописаним условима ("Службени гласник РС", бр. 84/05), Уредба о критеријумима за одређивање најбољих доступних техника, за примену стандарда квалитета, као и за одређивање граничних вредности емисија у интегрисаној дозволи ("Службени гласник РС", бр. 84/05), односно актом министра надлежног за послове заштите животне средине (Правилник о садржини и начину вођења регистра издатих интегрисаних дозвола - "Службени гласник РС", бр. 69/05). Интегрисана дозвола, коју издаје орган надлежан

за послове заштите животне средине (на нивоу републике, аутономне покрајине или општине - у зависности од тога који је орган издао одобрење за изградњу) садржи и план мониторинга, који спроводи *оператер* (правно или физичко лице које управља или контролише постројење и др.).

5.2.5 Мониторинг буке

Мониторинг буке врши се систематским мерењем, оцењивањем или прорачуном одређеног индикатора буке, у складу са Законом о заштити од буке у животној средини („Службени гласник РС“, број 36/09 и 88/10) и др. подзаконским актима:

- Уредбом о индикаторима буке, граничним вредностима, методама за оцењивање индикатора буке, узнемиравања и штетних ефеката буке у животној средини („Службени гласник РС“, број 75/10);
- Правилником о методологији за одређивање акустичких зона („Службени гласник РС“, број 72/10),
- Правилником о методама мерења буке, садржини и обиму извештаја о мерењу буке („Службени гласник РС“, број 72/10),
- Правилником које мора да испуњава стручна организација за мерење буке, као и о документацији која се подноси уз захтев за добијање овлашћења за мерење буке („Службени гласник РС“, број 72/10),
- Правилником о садржини и методама израде стратешких карата буке и начину њиховог приказивања јавности („Службени гласник РС“, број 80/10),

Подаци из мониторинга буке саставни су део јединственог информационог система животне средине у складу са Законом којим се уређује заштита животне средине.

5.2.6 Мониторинг природних вредности

Основни циљ је успостављање система праћења стања биодиверзитета, односно природних станишта и популација дивљих врста флоре, и фауне, превасходно осетљивих станишта и ретких, угрожених врста, али и праћење стања и промена предела и објеката геонаслеђа. Сва наведена надгледања су у директној надлежности Завода за заштиту природе Србије, а на основу средњерочних и годишњих програма заштите природних добара.

Минимумом генералног мониторинга сматра се надгледање природних вредности једном годишње, а појединачне активности на мониторингу се организују према потреби, у случају непредвиђених промена које могу имати значајније негативне ефекте. Мониторинг се спроводи у складу са пропозицијама Закона о заштити природе („Службени гласник РС“, број 36/09, 88/10, 91/10-исправка и 14/16) и подзаконским актима којима је обезбеђено његово спровођење.

5.3 Права и обавезе надлежних органа

Када су питању права и обавезе надлежних органа у вези са праћењем стања животне средине, она произилазе из Закона о заштити животне средине, односно чланова 69-78. овог Закона. Према наведеним члановима, права и обавезе надлежних органа су:

1. Влада доноси програм мониторинга за период од две године,
2. Јединица локалне самоуправе доноси програм мониторинга на својој територији који мора бити у сагласности са програмом Владе,
3. Република и јединица локалне самоуправе обезбеђују финансијска средства за обављање мониторинга,
4. Влада утврђује критеријуме за одређивање броја места и распореда мерних места, мрежу мерних места, обим и учесталост мерења, класификацију појава које се прате,

методологију рада и индикаторе загађења животне средине и њиховог праћења, рокове и начин достављања података.

5. Мониторинг може да обавља само овлашћена организација. Министарство прописује ближе услове које мора да испуњава овлашћена организација и одређује овлашћену организацију по претходно прибављеној сагласности министра надлежног за одређену област.
6. Влада утврђује врсте емисије и других појава које су предмет мониторинга загађивача, методологију мерења, узимања узорака, начин евидентирања, рокове достављања и чувања података,
7. Државни органи, односно организације и јединице локалне самоуправе, овлашћене организације и загађивачи дужни су да податке из мониторинга достављају Агенцији за заштиту животне средине на прописан начин,
8. Влада ближе прописује садржину и начин вођења информационог система, методологију, структуру, заједничке основе, категорије и нивое сакупљања података, као и садржину информација о којима се редовно и обавезно обавештава јавност,
9. Информациони систем води Агенција за заштиту животне средине,
10. Министар прописује методологију за израду интегралног катастра загађивача, као и врсту, начине, класификацију и рокове достављања података,
11. Влада једанпут годишње подноси Народној скупштини извештај о стању животне средине у Републици,
12. Надлежни орган локалне самоуправе једанпут у две године подноси скупштини извештај о стању животне средине на својој територији,
13. Извештаји о стању животне средине објављују се у службеним гласилима Републике и јединице локалне самоуправе,

Државни органи, органи локалне самоуправе и овлашћене и друге организације дужни су да редовно, благовремено, потпуно и објективно, обавештавају јавност о стању животне средине, односно о појавама које се прате у оквиру мониторинга емисије и емисије, као и мерама упозорења или развоју загађења која могу представљати опасност за живот и здравље људи, у складу са Законом о заштити животне средине и другим прописима. Такође, јавност има право приступа прописаним регистрима или евиденцијама које садрже информације и податке у складу са овим законом.

6. ПРИКАЗ КОРИШЋЕНЕ МЕТОДОЛОГИЈЕ

6.1. Методологија за израду стратешке процене

Намена СПУ је да олакша благовремено и систематично разматрање могућих утицаја на животну средину на нивоу стратешког доношења одлука о плановима и програмима уважавајући принципе одрживог развоја. СПУ је добила на значају доношењем EU Directive 2001/42/ЕС о процени еколошких ефеката планова и програма (са применом од 2004. године), а код нас доношењем Закона о стратешкој процени (са применом од 2005. године).

У досадашњој пракси стратешке процене планова присутна су два приступа:

(1) технички: који представља проширење методологије процене утицаја пројеката на планове и програме где није проблем применити принципе за EIA јер се ради од плановима малог просторног обухвата где не постоји сложена интеракција између планских решења и концепција, и

(2) планерски : који захтева битно другачију методологију из следећих разлога:

- планови су знатно сложенији од пројеката, баве се стратешким питањима и имају мање детаљних информација о животној средини и о процесима и пројектима који ће се реализовати у планском подручју, због чега је тешко сагледати утицаје који ће настати разрадом планског документа на нижим хијерархијским нивоима планирања,
- планови се заснивају на концепту одрживог развоја и у већој мери поред еколошких, обухватају друштвена/социјална и економска питања,
- због комплексности структура и процеса, као и кумулативних и синергетских ефеката у планском подручју нису примењиве софистициране симулационе математичке методе,
- при доношењу одлука већи је утицај заинтересованих страна и нарочито јавности, због чега примењене методе и резултати процене морају бити разумљиви учесницима процеса процене и јасно и једноставно приказани.

Због наведених разлога у пракси стратешке процене користе се најчешће експертске методе као што су: контролне листе и упитници, матрице, мултикритеријална анализа, просторна анализа, SWOT анализа, Делфи метода, оцењивање еколошког капацитета, анализа ланца узрочно-последичних веза, процена повредивости, процена ризика, итд. Као резултанта примене било које методе појављују се графикони и/или матрице којима се испитују промене које би изазвала имплементација плана и изабраних варијанти. Графикони и/или матрице се формирају успостављањем односа између циљева плана, планских решења и циљева стратешке процене којима су одређени припадајући/одговарајући индикатори.

Специфичности конкретних услова који се односе на предметно истраживање огледају се у чињеницама да се оно ради као СПУ са циљем да се истраже циљеви плана и дефинишу карактеристике могућих негативних утицаја и дефинишу планске мере за свођење негативних утицаја у границе прихватљивости. Садржај стратешке процене утицаја на животну средину, а донекле и основни методолошки приступ дефинисани су Законом о стратешкој процени утицаја на животну средину и Законом о заштити животне средине. За израду предметне СПУ примењена је методологија процене која је у Србији развијана и допуњавана у последњих 15 година и која је у сагласности са новијим приступима и упутствима за израду стратешке процене у Европској унији^{4, 5, 6}. Примењена је методологија за евалуацију и метод развијен у

⁴ A Source Book on SEA of Transport Infrastructure Plans and Programs, EC DG TREN, Brussels, October 2005

⁵ A Practical Guide to the SEA Directive, Office of the Deputy Prime Minister, London, UK, September 2005

⁶ James E., O. Venn, P. Tomilson, Review of Predictive Techniques for the Aggregates Planning Sector, TRL Limited, Berkshire, UK, March 2004

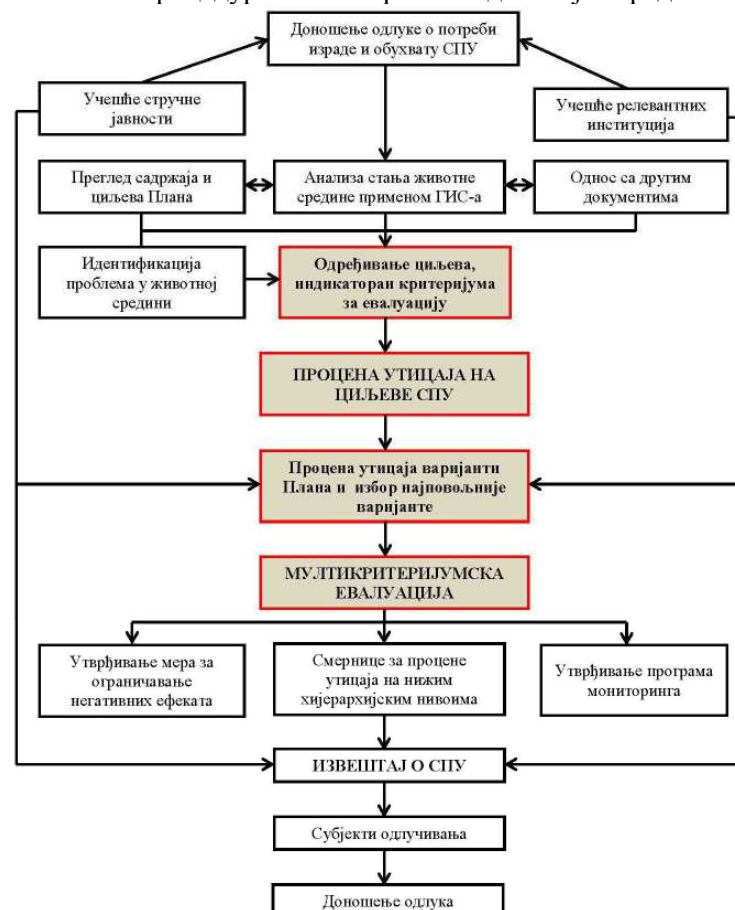
оквиру научног пројекта који је у периоду од 2005. до 2007. године финансирао Министарство за науку и заштиту животне средине Републике Србије, под називом "Методe за стратешку процену животне средине у планирању просторног развоја лигнитских басена" (пројекат је радио Институт за архитектуру и урбанизам Србије из Београда). Као основа за развој овог модела послужиле су методе које су потврдиле своју вредност у земљама Европске уније. Примењена методологија заснована је на мултикритеријумском експертском квалитативном вредновању еколошких, социјалних и економских аспеката развоја у подручју плана, непосредном и ширем окружењу, као основе за валоризацију простора за даљи одрживи развој.

У смислу општих методолошких начела, СПУ је урађена тако што су претходно дефинисани: полазни програмски елементи (садржај и циљеви плана), полазне основе, постојеће стање животне средине. Битан део истраживања је посвећен:

- процени постојећег стања, на основу кога се могу дати еколошке смернице за планирање,
- квалитативном одређивању могућих утицаја планираних активности на основне чиниоце животне средине који су послужили и као основни индикатори у овом истраживању,
- анализи планских решења на основу којих се дефинишу еколошке смерница за спровођење плана и имплементацију, тј. за утврђивање еколошке валоризације простора за даљи развој.

Примењен приступ потврдио је своју вредност у изради преко четрдесет СПУ у земљи и иностранству за различите хијерархијске нивое планирања, а неки од резултата приказани су у врхунским међународним научним часописима (Waste Management, Renewable Energy Journal, Environmental Engineering and Management Journal и др.).

Слика 1. Процедурални оквир и методологија израде СПУ



6.2. Тешкоће при изради Стратешке процене

Значајан проблем представљала је чињеница да у Србији не постоји комплетан информациони систем о животној средини, али ни о простору уопште, као ни систем показатеља (индикатора) за оцену стања животне средине примереним процесу планирања.

Слична је ситуација и са критеријумима за вредновање изабраних показатеља. Из тог разлога је опредељење било за избором индикатора из основног сета индикатора одрживог развоја УН, који су засновани на принципу идентификовања "узрока" и "последица" негативних промена у простору, на основу чега се дефинише "одговор" којим треба минимизирати негативне последице на начин да капацитет простора не буде оптерећен.

За израду Извештаја коришћени су прикупљени расположиви подаци о стању животне средине, услови надлежних институција и подаци који су у том контексту презентовани у оквиру ППППН.

7. ПРИКАЗ НАЧИНА ОДЛУЧИВАЊА

Због значаја могућих негативних и позитивних утицаја предложеног просторног плана на животну средину, здравље људи, социјални и економски статус локалних заједница нарочито је важно адекватно и "транспарентно" укључивање заинтересованих страна (инвеститора, надлежних државних органа, локалних управа, невладиних организација и становништва) у процес доношења одлука по питањима заштите животне средине на вишем нивоу од досадашње праксе формалног организовања јавне расправе о предлогу ППППН.

Члан 18. Закона о стратешкој процени утицаја на животну средину дефинише учешће заинтересованих органа и организација, који могу да дају своје мишљење у року од 30 дана.

Пре упућивања захтева за добијање сагласности на извештај о стратешкој процени, орган надлежан за припрему плана обезбеђује учешће јавности у разматрању извештаја о стратешкој процени (члан 19). Орган надлежан за припрему плана обавештава јавност о начину и роковима увида у садржину извештаја и достављање мишљења, као и времену и месту одржавања јавне расправе у складу са законом којим се уређује поступак доношења плана.

Учешће надлежних органа и организација обезбеђује се писменим путем и путем презентација и консултација у свим фазама израде и разматрања стратешке процене. Учешће заинтересоване јавности и невладиних организација обезбеђује се путем средстава јавног информисања и у оквиру јавног излагања просторног плана.

Орган надлежан за припрему плана израђује извештај о учешћу заинтересованих органа и организација и јавности који садржи сва мишљења о СПУ, као и мишљења изјављених у току јавног увида и јавне расправе о плану. Извештај о СПУ доставља се заједно са извештајем о стручним мишљењима и јавној расправи органу надлежном за заштиту животне средине на оцењивање. Оцењивање се врши према критеријумима из прилога II Закона. На основу ове оцене орган надлежан за заштиту животне средине даје своју сагласност на извештај о СПУ у року од 30 дана од дана пријема захтева за оцењивање.

После прикупљања и обраде свих мишљења орган надлежан за припрему плана доставља предлог просторног плана заједно са извештајем о СПУ надлежном органу на одлучивање.

8. ПРИКАЗ ЗАКЉУЧАКА ИЗВЕШТАЈА О СТРАТЕШКОЈ ПРОЦЕНИ УТИЦАЈА НА ЖИВОТНУ СРЕДИНУ

Стратешка процена утицаја на животну средину је процес који треба да интегрише циљеве и принципе одрживог развоја у плановима, уважавајући при томе потребу да се избегну или ограниче негативни утицаји на животну средину и на здравље и добробит становништва.

Значај стратешке процене утицаја на животну средину, поред осталог, огледа се у томе што:

- се заснива на начелима одрживог развоја, предострожности, интегралности и учешћа јавности,
- обрађује питања и утицаје ширег значаја, који се не могу поделити на пројекте,
- утврђује одговарајући контекст за процену утицаја конкретних пројеката, укључујући и претходну идентификацију проблема и утицаја који заслужују детаљније истраживање.

Стратешком проценом утицаја за ППППН слива акумулације "Првонек" анализирано је постојеће стање животне средине у оквиру планског подручја, значај и карактеристике Просторног плана, карактеристике утицаја планираних садржаја и друга питања и проблеми заштите животне средине у складу са критеријумима за одређивање могућих значајних утицаја Плана на животну средину, а узимајући у обзир планиране намене. У том процесу доминантно је примењен планерски приступ који сагледава трендове и сценарије развоја, а не бави се појединачним пројектима и објектима што је карактеристично за техничко-технолошки приступ, односно израду процена утицаја за појединачне пројекте.

Концепцијски је примењен интегрални приступ који се базирао на интеграцији циљева стратешке процене у планска решења у самом планском процесу који је, иначе, подразумевао паралелну израду оба планска документа. Управо је у том делу и остварен најзначајнији допринос стратешке процене, а то је да Просторни план садржи све елементе одрживости са фокусом на аспект заштите животне средине.

Примењени методолошки приступ СПУ базиран је на дефинисању циљева и индикатора одрживог развоја и вишекритеријумској квалитативној евалуацији планских решења у односу на дефинисане циљеве СПУ. У том контексту посебно је значајно нагласити да је СПУ најзначајнији инструмент у реализацији начела и циљева одрживог развоја у процесу планирања. То значи да се СПУ није бавила искључиво заштитом животне средине, већ и социо-економским аспектом развоја, па су и сами циљеви СПУ дефинисани у том контексту.

У оквиру СПУ дефинисано је 15 циљева одрживог развоја и 22 индикатора за оцену одрживости Плана. Избор индикатора извршен је из основног сета индикатора одрживог развоја УН и прилагођен потребама израде планског документа. Овај сет индикатора базиран је на принципу идентификовања "узрока" и "последича" и на дефинисању "одговора" којим би се проблеми у животној средини минимизирали. У процес вишекритеријумске евалуације укључено је 11 стратешки важних приоритетних планских решења (разврстаних у 5 категорија) која су вреднована по основу следећих критеријума:

- величине утицаја,
- просторних размера могућих утицаја и
- вероватноће утицаја.

Формиране су матрице у којима је извршена вишекритеријумска евалуација одабраних планских решења (1) у односу на дефинисане циљеве/индикаторе (15/22) и критеријуме за оцену утицаја (14). Након тога је извршена процена могућих кумулативних и синергетских ефеката планских решења у односу на области стратешке процене.

Резултати евалуације указали су на следеће:

- када је реч о негативним ефектима Плана, погоршања стања су процењена као мала и у просторном смислу и по интензитету, с обзиром на то да планиране активности не доприносе загађењу ни деградацији простора у мери која може значајно утицати на постојећи еколошки капацитет простора. Негативни утицаји су неминовна последица развоја, а у конкретном случају односе се на: изградњу некатегорисаног пута од засеока Церак до бране Првонек и изградњу сервисне саобраћајнице дуж леве обале језера у зони I акумулације са могућим импликација које то може имати на квалитет основних чинилаца животне средине;
- побољшања која се могу очекивати реализацијом планских поставки имају позитиван ефекат у ширем контексту који превазилази локалне оквире и границе плана, поготово у еколошком смислу, али и у економском и социјалном смислу. Најзначајнији је свакако допринос заштити вода сливног подручја акумулације, али и очувању природних ресурса, биодиверзитета, здравља становништва, очување насељености сеоских подручја итд.

Да би позитивни плански утицаји остали у процењеним оквирима који неће оптеретити капацитет простора, а могући негативни ефекти планских решења минимизирали и/или предупредили, дефинисане су планске смернице и мере заштите које је потребно спроводити у циљу спречавања и ограничавања негативних утицаја Плана на животну средину. Као инструмент за праћење реализације планираних активности и стања животне средине дефинисан је систем праћења стања (мониторинг) за појединачне чиниоце животне средине.

Резимирајући све наведено, као и резултате процене утицаја Просторног плана на животну средину и елементе одрживог развоја, закључак Извештаја о стратешкој процени утицаја на животну средину је да су Просторни план и Извештај о стратешкој процени утицаја на животну средину анализирали могуће утицаје планираних намена и предвидели потребне мере како би планиране активности имале што мањи утицај на квалитет животне средине што је, свакако, у функцији реализације циљева одрживог развоја на предметном простору.